

93

Prof. M. TAYYİB GÖKBİLGİN

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN DEVİR BAŞLARINDA
RUMELİ EYALETİ, LİVALARI, ŞEHİR VE
KASABALARI

BELLETEN, Cilt XX, Sayı 78 (Nisan 1956)'dan ayri basim

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA

1 9 5 6

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN DEVİRİ BAŞLARINDA RUMELİ EYALETİ, LİVALARI, ŞEHİR VE KASABALARI

Prof. M. TAYYİB GÖKBİLGİN

Kâtip Çelebi, Cihannümâ'da, Rumeli memleketlerini zikredenken, "İklim-i Rum"u "Yunan-ı Rum" ve "Anadolu" olarak ikiye ayırmakta ve İstanbul Boğazı'ndan, "Halic-i Kostantiniyye", batı ve şimaldeki kit'anın fetih esnasında "Rum-ili" ünvanıyla şöhrət bulduğunu bildirmektedir. Bu tâbir, başlangıçtan itibaren, coğrafi bir bölge adı olarak kullanıldığı gibi, idarî taksimatta da, vüs'ati gittikçe büyüyen bir idarî birliği ifâde etti. XIV. asır ikinci yarısında, Rumeli'de fütuhat başlar başlamaz burası bir beglerbegilik yapıldı ve bu vazifeye Lala Şahin Paşa tayin edildi. Bu esnâda, hudut boyundaki memleketler ise birer uç itibâr ediliyor ve diğer belli-başlı ümerâya veriliyordu. İlk olarak; Gazi Evrenos Beyin uç begi yapıldığını görüyoruz. Dikkate şayandır ki, ilk zamanlarda Rumeli için "eyâlet" denilmediği gibi (küçük kaleler ve mintakaları, Âşık Paşa -zâde ve Neşri, daimâ birer vilâyet olarak zikretmektedir: Dimetoka vilâyeti, Ipsala vilâyeti, Hayrabolu vilâyeti, Çorlu vilâyeti... gibi) livâ veyâ sancak tâbirleri de yoktur. Bu teşkilâtın tedricen XV. asırda tamamlandığını ve idârî bölgelerin ve isimlerinin bu esnâde taayyün ettiği ve vuzuh kazandığı anlaşılmaktadır. Fethedildiği andan itibaren, Osmanlı devleti için, kazandığı büyük ehemmiyet göz önüne alınırsa Rumeli idâresine ve kuvvetlerinin başına en muktedir ve en güvenilir devlet adamlarından ve kumandanlarından birinin getirileceği âşikardır. Nitekim, XV. asır birinci yarısında, Timurtaş Paşa, Bâyezid Paşa, Sinan Paşa, Şehâbeddin Paşa gibi devlet kadrosu içinde birinci derecede rol almış şahsiyetlerin bu bölgenin idâresinin başına getirildiği görülmektedir.

Bunlar, ilk zaptedilen yerleri "Paşa sancağı" hâlinde bizzat idâre ettikleri gibi, daha ziyâde stratejik ehemmiyeti bakımından ön plânda gelen, veyâ, idârî bir merkez olmaya elverişli bulunan kale veyâ şehrleri de bir livâ olarak en ziyade yararlığı görülen ve

kabiliyetine güvenilen ümerâ vâsıtası ile emir ve kumandaları altın-da bulunduruyorlardı. Böylece, sırasıyla, Gelibolu, Çirmen, Vize, Sofya, Niğbolu... livâları teşekkül etmiş ve bunlar Rumeli begler-beğliğine bağlanmıştı. Bu bölge, fütihat ne kadar genişlerse genişlesin, XVI. asır ortalarına, hattâ Kanunî Sultan Süleyman devri sonlarına kadar—Macaristan'da teşkil edilen eyâletler hâriç—tek bir beglerbegilik olarak idare edilmiş, ancak, yeni ilhak edilen memleketler idârî ve stratejik ehemmiyetlerine göre, birer livâ hâlinde tesis olunmuştur.

XV. asır başlarından ve bilhassa Fâtih devrinden itibâren, bâzan, bu beglerbegiliğin doğrudan doğruya vezir-i âzamlık makamı ile birleştirildiği görülmektedir. Evvelâ, Murad II. 'in saltanatının başlarında Bâyezid Paşa'nın şahsında birleştiğine rastladığımız gibi Mahmud Paşa'nın 15 senelik sadareti esnâsında ve Kanunî devrinde İbrâhim Paşa'nın sadrâzamlığından itibâren Rumeli beglerbegiliğini bizzat vezir-i âzamların idare ettiklerini görüyoruz. Aşağıda görülecek olan defterdeki “sadrûl vüzerâ-il-’izâm vezir-i âzam ve emîr -ül-ümera hazret-i İbrahim Paşa” kaydı bunu açıkça göstermektedir. Mamafih, gerek Mahmud Paşa'nın, gerek İbrahim Paşa'nın müstemirren Rumeli Beglerbegiliği yaptıkları söylenemez. Zaman zaman başkalarının da Rumeli beglerbegisi olduğu vaki'dir. Fakat, Rumeli'den başlıyan Avrupa seferlerinde kendilerinin bu vazifeyi deruhde ettikleri anlaşılmaktadır. Bu hâl, belki de, Fâtih Sultan Mehmed ile Kanunî Sultan Süleyman'ın askerî ve hâricî siyasetlerinin sıklet merkezini bu bölgenin teşkil etmesinden ileri gelmiş olsa gerektir. Filhakika birincisinde Sırbistan, Bosna, Arnavutluk ve Mora feth-edildiği gibi, ikincisinde de bu bölge hareket üssü olmak üzere, Belgrad, Macaristan ve Dalmaçya sâhilleri zaptolunmuştu. Bir eyâlet hâlinde hemen bütün Balkan yarımadasını ihtiva eden Rumeli'nin ilk teşkilâti, vâridati, hass ve timarları, ne kadar kuvvet çıkardığı v.s. hakkında toplu bir halde, en mevsuk bilgisi yakın zamanlara kadar Aynî Ali Risâlesinden (Kavânîn-i Âl-i Osman der hulâsa-i mezâmîn-i defter-i divân) öğrenmek mutad olmuştu. XVII. asır başlarına âit bu kaynak XVI. asırdaki vaziyeti, bilhassa, Kanunî devrindeki teşkilâti tam bir sadâkatla aksettirmekten uzaktır. Hammer'in me'haz olarak aldığı XVII. asırın diğer kaynakları da, Cihannümâ'nın Rumeli kısmına dair bilgisi ve Hezârfen Hüseyin'in Kanunnâmesi (Telhîsülbeyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman), yine ancak, kendi zaman-

larındaki teşkilâti bize tanıtabilmektedir. XVI. asır ortalarına âit bu nevi malûmatı, bize en selâhiyet sâhibi bir kaynak sıfatiyle verebilecek olan, Koca Nişancı Celâl-zâde ise, meşhur eserinde (*Tabakatülmemâlik fî derecâtülmesalik*), maalesef, Rumeli teşkilâtından sâdece fihristinde ((*Tabaka ve derecelerde*) bahsetmektedir. Vaziyet böyle olunca, bu konuda, zamanlarında yapılmış tahrir defterlerinin büyük kıymeti kendiliğinden meydana çıkmaktadır. Filhakika, XV. asır ikinci yarısında ve XVI. asır birinci yarısında yapılmış muhtelif tahrirlerde Rumeli'nin statüsü, imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi, bütün teserruati ile tesbit edilmiş bulunduğu için, bugün bu hususta oldukça geniş bir mâlûmata sâhip olabiliyoruz. Ancak, bunların en büyük noksunu, muayyen bir zamanda bütün bölgelerde yapılmış tahrirlerin tam bir seri hâlinde bize intikâl edememiş olmasındadır. Muhtelif defterleri karşılaştırarak bütün Rumeli'ye şâmil statik ve en sahîh neticelerin alınması ise bu husustaki çalışmaların biraz daha ilerlemesine bağlıdır. Bu itibarla, bizim son zamanlarda Topkapı Sarayı Arşivinde rastladığımız bâzı küçük mücîmel defterlerin -ki *Divân* azâsına ve ilgili devlet adamlarına, her halde muhtıra kabilinden pratik bir gaye ile hazırlanmışlardır- Rumeli teşkilâtının Kanunî Sultan Süleyman devri başlarında, hassatan İbrâhim Paşa (Pargalı) sadâretinde, toplu bir manzarasını vermesi bakımından, fevkâlâde bir ehemmiyeti hâiz görünümketedirler.

Bu defterler, diğer tahrir defterlerinde (mufassal veyâ icmâl) gördüğümüz tafsîlâtı vermiyerek, sâdece, Rumeli'deki livâ, şehir ve kasabaların statüsünü, sancak, şehir, kasaba veyâ kale hâlinde, bağlı bulundukları yeri, kimin ve ne suretle tasarrufunda bulunduğunu şehir gelirinin ne kadar olduğunu yâni, en özlü noktaları bildirmektedir.

Bu vesikalar, D. 10057, D. 8303, D. 9578 arşiv numaralarını taşıyorlar ve hepsi de tarihsizdir. Bunlardan birincisi, İbrâhim Paşa (Pargalı) zamanında tanzim edilmiş olduğunu sarahatle bildirmek suretiyle, diğerleri de muhtevalarından istihraq edilmekle zimnen, yine aynı devre ait olduğunu bildirmektedirler. Bunların içinde zikredilen şâhiyetler, Mustafa Paşa, Ayas Paşa, İskender Çelebi gibi devlet ricâli de yaşayan kimseler olarak kaydolunduklarına göre, bu keyfiyeti teyid etmektedirler. Bu vesikalar arasında da, daha eskilik bakımından bâzı farklar vardır. İçlerinde en evvel tanzim edilmiş olanı,

kanaatimize göre, bir kaç senelik farkla, D. 9578 numaralı olandır ve, her halde, 1526-1528 de yazılmış olmalıdır. Ondan sonra D. 10057 ve yine İbrahim Paşa zamanında olmakla beraber, en sonra da D. 8303 numaralı defter tanzim olunmuştur. Bunlardan iki tânesi sâdece livâları tesbit ettiği halde D. 9578 her sancağın nâhiyelerini de göstermektedir, en ehemmiyetlisi olarak bulduğumuz bu vesika üzerinde bilhassa durmak istiyoruz. Diğerlerimi de tanıtmakla beraber, bu sonuncusunu, diğer muhtelif tarihlerdeki tahrir kayıtları ile ikmal ve tavzihe çalışarak, Rumeli'nin bilhassa XVI. asırdaki vaziyetini tesbite sağlamak istedik. Her sancak ve şehir-kasaba hakıkında yapılan geniş notlar bunu temine yarayacaktır. Biz burada, daha mühim bulduğumuz, D. 9578 için bazı umumi mülâhazalar serdi ile iktifa edecek, daha fazla tafsîlât ve teferruata notlarda temas eyleyeceğiz.

Bu defterler, ne Rumeli'yi ne de Paşa livâsını Sağ-Kol, Sol-Kol olmak üzere bir taksime tâbi tutmadan, bütün eyâleti 27-31 livâ hâlinde saymaktadırlar. Bunlardan üçünü (Müsellem, Voynuk, Çingâne livâları) bölge olmadıkları, sâdece askerî bir teşkilât bulundukları için bu yekûndan çıkarırsak eyâletin sancak sayısı 27-28 olarak tanıtmaktadır. Diğer taraftan, hemen hemen aynı devirde yazılan ve hattâ D. 9578 de kaydedilen vâridati çok defa aynı şekilde tesbit eden bir tahrir defteri (Başvekâlet Arşivi No.: 167) Paşa livâsını sağ ve sol kol olmak üzere iki kısımda mutalâa etmektedir. Kâtip Çelebi'nin ise Rumeli memleketlerini sağ, sol ve orta kol olarak üçe ayırdığı, İstanbul'dan Silistre'ye giderken Vize, Kırkkilise sancakları ile Tuna sâhillerini sağ-kol, Ege sâhilleriyle Selânik ve Mora'yı sol-kol, Bosna ve Budin yolu üzerinde bulunan sancakları da Orta-kol itibâr ettiği mâmûmdur.

Bu vesikalaların en büyük hususiyetlerinden birisi, sayılan livâlar ile bu sancaklara bağlı şehir ve kasabaların, XVII. asır kaynaklarından başka, Celâl-zâde'nin verdiği listeye, hattâ, müteakip diğer tahrirlere uygun bulunmaması ve onlardan farklı bir şekil göstermemesidir. Msl. Celâl-zâde, Üsküp ve Delyvine'yi birer sancak hâlinde (Aynı Ali risalesi ve Cihannümâ gibi) zikrettiği halde, bu vesikalarda bunlardan birincisi Paşa sancağına, diğeri de Avlonya livâsına bağlı birer kasaba olarak tesbit edilmiştir. Diğer taraftan, 167 n. tahrir defteri (H. 937) Florina'yı bir kaza hâlinde bildirdiği halde, D. 9578 de burası bir livâ olarak görülmektedir. Macaristan'ın fethinden sonra Budin eyaleti teşkil edilince, bu vesikalarda Rumeli eyâletine

bağlı görünen Semendre ve Izvornik sancaklarının Budin'e bağlanması tabii idi. Koca Nişancı dahi eserinde bunları Rumeli listesinde zikretmemiştir. Ancak, bu vesikalarda, bu devirdeki tahrir defterlerinden farklı olarak, Gelibolu ve Midilli sancaklarını da Rumeli teşkilâti ve idaresi içinde görmekteyiz. Bu livâların XVI. asır ortalarından itibaren, Cezâir-i Bahr-i Sefid nâmiyle teşekkür eden yeni bir eyâletin livâlarını (birincisi Paşa sancığını) teşkil ettiğini târihi kaynaklar, bu arada, Bibliothèque National Manuscrit Turc, No. 41, var. 40, bildirmektedir.

Livâlara bağlı şehir, kal'a ve kasabalar arasında ise Cihannümâ'dan başka, diğer tahrir defterleri ile de oldukça geniş farklar mevcuttur ki, bunlardan notlarda etrafında bahsolunmuştur. Rumeli sancakları içinde en kalabalık ve geniş olanı 34 şehir ve kasaba ile Paşa livâsı gelmektedir. Bunlardan belli başlıları (Selânik, Edirne, Üsküp, Manastır, Serez) Pâdişah hâssi bulunuyorlardı. Diğer sancaklarda da bu türlü olan şehir ve kasabalar az değildir. Mâden şehrleri de bu statüye tâbiyidi. Bu livâlar ve şehrlerinde hâss ve zeâmet mutasarrifları arasında, devrin mühim şahsiyetleri ve mirlivâlar yer almaktadır. Gelirleri herhangi bir vakfa tahsis edilmiş olanlara da rastlanmaktadır.

Bu sancaklardan bir kısmı, her halde stratejik gayelerle teşkil olundukları için, çok küçük bir mintkayı ihtiyâ ediyorlardı. Msl. İskenderiyec (İskodra) livâsı İpek, Podgörice ve İskenderiyeden müteşekkil idi. İlbasan livâsı Draç kalesi ile İlbasan'dan, Ohri livâsı sadece Ohri ile Akçehisar'dan, Prizrin ve Karlı-İli livâları da aynı şekilde iki üç beldeden ibâretti. Bu livâlara bağlı yerlerde zamanla hayatı değişiklikler olmuştur ki, notlarda, diğer tahrir kayıtları ile mukayeseler yaparak, bunu göstermeye çalıştık.

Biz, bu konuda, Rumeli'deki idârî taksimatın Kanunî devrindeki şekli ile Kâtip Çelebi zamanı arasında bir mukayeseye imkân vermek üzere, Cihannümâ'nın yazma bir nüshasından aldığımız haritaları da dercetmeyi faydalı bulduk. Vesikalar ve izahlarını burada arzederken ehemmiyetleri üzerinde dikkati çekmiş olacağımızı sanıyoruz.

Topkapı arşivi D. 10057

Defter-i elviye-i memâlik-i ma'mure... Livâ-i Paşa (Rumeli)
Sadrül-vüzerâ-il 'izâm Vezir-i âzam ve emir-ül-ümerâ hazret-i

İbrahim Paşa dâmet maâliyeh.

Livâ-i Semendre, be-nâm-i Mehmed Bey veled-i Yahyâ Paşa, hâsil beş yüz bin ¹.

Livâ-i Bosna, benâm-i Husrev Bey veled-i Ferhad Ağa, hâsil altı yüz beş bin ².

Livâ-i Gelibolu, benâm-i Mustafa Bey, hâsil altı yüz beş bin.

Livâ-i Niğbolu, benâm-i Mehmed Bey veled-i Mihal, hâsil altı yüz üç bin ³.

Livâ-i Mora, benâm-i hazret-i Zeynel Paşa, hâsil altı yüz altı bin ⁴.

Livâ-i Hersek, benâm-i Ahmed Bey birader-i Mustafa Bey, hâsil üç yüz yetmiş beş bin ⁵.

Livâ-i Ohri, benâm-i Hasan Bey, hasıl üç kere yüz bin ⁶.

Livâ-i İskenderiye, benâm-i Bâli Bey hâsil altı kere yüz bin dahi beş bin ⁷.

Livâ-i Silistre, benâm-i Mehmed Bey, ağâyı bevâbân, hâsil beş yüz kırk bin.

Livâ-i Avlonya, benâm-i Süleyman bey, hâsil dört yüz yetmiş üç bin ⁸.

Livâ-i Vulçiturn, benâm-i Pîrî Bey Veled-i Balta, hâsil dört kere yüz bin dahi altı bin üç yüz seksen altı ⁹.

Livâ-i Alaca-hisar, benâm-i Ahmed Bey birader-i Mustafa Bey, hâsil üç yüz otuz beş bin - hâliyâ mahlûl - ¹⁰.

Livâ-i Vidin, benâm-i Yahşı Bey veled-i Mihal, hâsil dört yüz bin.

Livâ-i Yanya, benâm-i Mehmed Bey, hâsil altı kere yüz bin ¹¹.

Livâ-i Tırhala, benâm-i Hasan Bey veled-i Ömer Bey, hâsil beş yüz on iki bin ¹².

Livâ-i Prizrin, benâm-i Küçük Bâli Bey, hâsil iki kere yüz bin ¹³.

Livâ-i Ağrıboz, benâm-i Ahmed Bey veled-i Kasım Paşa, hâsil üç kere yüz bin dahi yirmi bin ¹⁴.

Livâ-i İlbasan, benâm-i Hasan Bey veled-i Evrenos, hâsil iki kere yüz bin.

Livâ-i Vize, benâm-i Zağarcı Ahmed Bey, iki yüz otuz bin - Hassstir - ¹⁵.

Livâ-i Köstendil, benâm-i Mehmed Bey veled-i Ahmed Ağa, hâsil üç yüz on dört bin ¹⁶.

Livâ-i Izvornik, benâm-i Sinan Bey, kethüdâ-i Rum-ili, hâsil iki yüz elli altı bin ¹⁷.

Livâ-i Karlı-ili, benâm-i Kaytbay el-Çerkesî, hâsil iki kere yüz bin.
 Livâ-i Çirmen, benâm-i Ali Bey ağây-ı gurebây-ı Yemîn, hâsil yüz elli iki bin.
 Livâ-i Kızılca Mûsellem, benâm-i Mehmed Bey veled-i Todurjak, hâsil yüz kırk bin.
 Livâ-i Voynuk, benâm-i Nebi Bey kethüdâ-i ahur, hâsil seksen bin.
 Livâ-i Çingâne, benâm-i Ali Bey veled-i İskender Paşa, hâsil yüz yetmiş bin¹⁸.
 Livâ-i Karadağ, benâm-i İskender Bey veled-i Çırni, hâsil yüz bir bin.
 Livâ-i Kefe, mahlûl, hâsil dört yüz bin -Amasya beyi Mehmed beye verildi-¹⁹.
 Livâ-i Selânik, bervech-i tekaüd²⁰.
 (Midillû ma'a Rodos, Celil Bey İsfendiyarî 300.000)²¹.

Topkapı Sarayı Arşivi: D. 9578

RUM-İLİ'NDE VÂ'Kİ OLAN ŞEHİRLER VE
KASABALAR DEFTERİDİR.

DER LIVÂ-İ PAŞA²²

Nefs-i Edirne²³, hass-i humâyûn, hâsil on sekiz kere yüz bin ve yedi bin sekiz yüz doksan iki (1.807.892)²⁴.

Nefs-i Dimetoka, örfiyyatı hass-i humâyûn ve şer'iyyâtı vakf-ı imâret-i Sultan Bayezid Han²⁵

Nefs-i Ergene, vakf-ı imâret-i Ergene, hâsil 64371²⁶.

Nefs-i Ferecik Kapudan Bey tasarrufundadır, hâsil 28.000²⁷.

Nefs-i Ipsala, Mustafa Paşa tasarrufundadır, hâsil 45579²⁸.

Nefs-i Eskihisar - Zağra bir subaşı tasarrufundadır, hâsil 49.098²⁹.

Nefs-i Kızıl-ağaç, Rüstem nâm za'îm tasarrufundadır, hâsil 11.741³⁰.

Nefs-i Filibe, bâzı hass-i humâyûn ve bâzı Ayas Paşa tasarrufundadır³¹.

Nefs-i Tatar-Pazarı, Anadolu Kazaskeri tasarrufundadır, hâsil 18.250³².

Nefs-i Üsküp, hass-i humâyûndur, hâsil 372.258³³.

Nefs-i Kalkandelen, Kubad Bey tasarrufundadır, hâsil 24.158³⁴.

Nefs-i Kırçova, bir subası tasarrufundadır, hâsil 17.836 ^{34/1}.

Nefs-i Köprülü, bir subası tasarrufundadır, hâsil 31.500 ³⁵.

Nefs-i Pirlepe, Dukagin-zâde tasarrufundadır, hâsil 76.977 ³⁶.

Nefs-i Manastır, hass-i humâyundur, hâsil 106.226 ³⁷.

Nefs-i Yenice-i Vardar, der tasarruf-i Hamza nâm za'îm zevc-i hatun-i Şah İsmail, hâsil 20.000 ³⁸.

Nefs-i Vodine, Kasım Paşa tasarrufundadır, hâsil 15.213 ^{38/1}.

Nefs-i Karaferye, Kasım Paşa tasarrufundadır, hâsil 55.219 ³⁹.

Nefs-i Serfiçe, Kasım Paşa tasarrufundadır, hâsil 52.251 ⁴⁰.

Nefs-i Hurpişte, hass an tahvil-i Nizâmüddin Bey, hâsil 18.569 ⁴¹

Nefs-i Bihlişte, hass an tahvil-i Nizâmüddin Bey, hâsil 13.630 ⁴².

Nefs-i Kastoria (Kesriye), hass-i humâyun, hâsil 125.604 ^{42/1}.

Nefs-i Görice, Kasım Paşa tasarrufundadır, hâsil 9.111 ⁴³.

✗ Nefs-i Gümülcine, azeb ağası Ali Çelebi tasarrufundadır, hâsil 69.365 ⁴⁴.

Nefs-i Inos, vakf-i imâret-i Bâyezid Han, hâsil 90.667 ⁴⁵.

✗ Nefs-i Yenice-i Karasu, Kasım Paşa tasarrufundadır, hâsil 15.000 ^{45/1}.

✗ Nefs-i Drama, Ayas Paşa tasarrufundadır, hâsil 51.374 ^{45/2}.

✗ Nefs-i Siroz, hass-i şâhî zill-i ilâhî, hâsil 188.301 ^{45/3}.

✗ Nefs-i Zihne, bir subası tasarrufundadır, hâsil 49.950 ⁴⁶.

✗ Nefs-i Nevrekop, Murad Şah nâm zaîm tasarrufundadır, hâsil 54.708 ^{46/1}

✗ Nefs-i Temür-hisar, hass-i Pâdişah, hâsil 40.360 ⁴⁷.

✗ Nefs-i Avret-hisarı, hass-i humâyun, hâsil 12.297 ^{47/1}.

✓ Nefs-i Sidre-Kapsı, hass-i humâyun, hâsil 155.817 ^{47/2}

✗ Nefs-i Şehr-i Selânik, hass-i Pâdişâh, 3.149.659 ⁴⁸.

mezkûr şehrin niyabeti sancak begi elindedir ⁴⁹.

DER LIVÂ-İ GELİBOLU ⁵⁰

Nefs-i Gelibolu, bâzı hass-i humâyun ve bâzı mirliva tasarrufundadır ⁵¹.

Nefs-i Malkara, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 55.000 ⁵².

DER LIVÂ-İ SILİSTRE ⁵³

Nefs-i Akkermen, hass-i Pâdişâh, hâsil 68.861 ⁵⁴.

Nefs-i Kale-i Kili, hass-i humâyundur, hâsil 60.025 ⁵⁵.

Nefs-i Ahyolu, hass-i humâyundur, hâsil 59.134.
 Nefs-i Silistre, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 117.831⁵⁶.
 Nefs-i Pravadi, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 25.390⁵⁷.
 Nefs-i Varna, vakf-i câmi-i Sultan Selim Han, hâsil 61.134.
 Nefs-i Hirsova, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 15.429⁵⁸.
 Nefs-i Karin-ovası (Karin-Âbad), mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 13.128.
 Nefs-i Misivri, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 44.760⁵⁹.
 Nefs-i Aydos, Mustafa Paşa tasarrufundadır, hâsil 13.750⁶⁰.
 Nefs-i Rus-Kasrı, bir subaşı tasarrufundadır, hâsil 4.707.

DER LİVÂ-İ NIĞBOLU⁶¹

Nefs-i Rus-Yirgögi, ييرگوچى dimekle mârufdur -hass-i humâyun,
 hâsil 81.893⁶².
 Nefs-i Ivraca, ایوراچه, hass-i humâyun, hâsil 42.553⁶³.
 Nefs-i Niğbolu, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 230.686.⁶⁴
 Nefs-i Lofca, bir subaşı tasarrufundadır, hâsil 30.972⁶⁵.
 Nefs-i Tırnova, defterdar İskender Çelebi tasarrufundadır
 62.359⁶⁶.
 Nefs-i Şumnu, hass-i humâyundur, hâsil 20.690⁶⁷.
 Nefs-i Ziştova, hass-i humâyundur, hâsil 64.448⁶⁸.

DER LİVÂ-İ VİZE⁶⁹

Nefs-i Vize, Kasım Paşa tasarrufundadır, hâsil 25.000⁷⁰.
 Nefs-i Hayrebolu, Mesih Paşa-zâde Mahmud Bey oğlu Mehmed
 elindedir, hâsil 65.000⁷¹.
 Nefs-i Birgoz (Lüleburgaz), iki sipahi elindedir, hâsil 18.350.
 Nefs-i Dânişmend -Eski (Baba-Eski), bir subaşı elindedir hâ-
 sil 24.360⁷².
 Nefs-i Çorlu, iki sipahi elindedir, hâsil 20.000.
 Nefs-i Kırk-Kilise, Müsellem - begi tasarrufundadır, hâsil
 23.785⁷³.
 Nefs-i Ereğli, Vakf-i Sultan Mehmed Han, hâsil 116.668⁷⁴.
 Nefs-i Silivri, Vakf-i Sultan Mehmed Han, hâsil 85.070⁷⁵.
 Nefs-i Terkos, Vakf-i Sultan Mehmed Han, hâsil 53.276⁷⁶
 Nefs-i İncügez, انجوچى, Vakf-i Sultan Bâyezid Han, hâsil 10.060

DER LİVÂ-İ ÇİRMEN⁷⁷

Nefs-i Çirmen, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 11.134⁷⁸.
 Nefs-i Hasköy, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 17.085⁷⁹.
 Nefs-i Yenice-i Zağra, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 32.185.
 Nefs-i Eyne-pazarı, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 18.076⁸⁰.
 Nefs-i Akçe-Kızanlık, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 15.485.
 Nefs-i Çırpan, Hamza nâm za'îm tasarrufundadır, hâsil 12.509⁸¹
 Nefs-i Rodoscuk, Vakf-ı Câmi-i Sultan Mehmed Han, hâsil
 67.720⁸².

DER LİVÂ-İ SOFYA⁸³

Nefs-i Sofya, hass-ı Pâdişâh-ı âlem-penâh, hâsil 175.523⁸⁴.
 Nefs-i Pireznik, gümüş madenidir, hass-ı humâyun, hâsil
 96.417⁸⁵.
 Nefs-i Çirpoçça (Çiprovcı), gümüş madenidir, hass-ı humâyun,
 hâsil 47.553⁸⁶.
 Nefs-i Samakov, hass-ı humâyun, hâsil 98.201⁸⁷.
 Nefs-i Şehirköy, defterdar İskender Çelebi tasarrufundadır,
 hâsil 8.524⁸⁸.
 Nefs-i Berkofca, der tasarruf-ı Hüsam Bey kethüdâ, hasıl 4.882⁸⁹
 Nefs-i İhtiman, Vakf-ı zâviye-i Mahmud Bey veled-i Mihal,
 hâsil 5.231⁹⁰.

DER LİVÂ-İ KUSTENDİL (KÖSTENDİL)⁹¹

Nefs-i mâden-i Kratovo, hass-ı humâyun, hâsil 100.428⁹²
 Nefs-i Dubnica, hass-ı humâyun, hâsil 23.430⁹³.
 Nefs-i Menlik, Mustafa Paşa tasarrufundadır, hâsil 54.096⁹⁴.
 Nefs-i İllica, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 21.373⁹⁵.
 Nefs-i İvrânye, der tasarruf-ı müşarünileyh, hâsil 21.372⁹⁶.
 Nefs-i İştip, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 56.630.
 Nefs-i Ustrumca, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 35.731⁹⁷
 Nefs-i Radomir, bir subası elindedir, hâsil 30.060⁹⁸
 Nefs-i Nogeriç, bir subası elindedir, hâsil 20.391⁹⁹.

DER LİVÂ-İ MİDILLÛ¹⁰⁰

Nefs-i Midilli, der tasarruf-ı mirliva-i Rodos, hâsil 51.832

Nefs-i Kale-i Molova (Molivo), der tasarruf-i müşarünileyh,
hâsil 47.160.

DER LİVÂ-İ SEMENDRE¹⁰¹

Nefs-i Kale-i Semendre, der tasarruf-i mirlivâ, hâsil 120.115.

Nefs-i Kale-i Belgrad, der tasarruf-i mirlivâ, hâsil 40.000.

¹ Nefs-i Jejne (Zsezsne, Kopaonik), gümüş madenidir, hass-i şâhî,
hâsil 80.000.

¹ Nefs-i Rudnik, gümüş madenidir, hass-i şâhî, hâsil 213.769.

Nefs-i Kale-i Koyluca, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 10.000.

Nefs-i Kale-i Hram حرام, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 5.000

Nefs-i Kale-i Göğercinlik, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 4.500

Nefs-i Kale-i Resava, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 500.

Nefs-i Ujiçe اوچىز, mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 15.806.

Nefs-i Niş, der tasarruf-i Mustafa Bey, hâliyâ müşarünileyh
Mustafa Bey'e sancak verilmeğin mahlûldur, hâsil 71.058¹⁰².

DER LİVÂ-İ İSKENDERİYE¹⁰³

Nefs-i İpek, der tasarruf-i mirlivâ, hâsil 31.368¹⁰⁴.

Nefs-i Podgoriçe, der tasarruf-i mirlivâ, hâsil 17.112.

Nefs-i İskenderiye, der tasarruf-i mirlivâ, hâsil 31.328¹⁰⁵.

DER LİVÂ-İ AVLONYA¹⁰⁶

Nefs-i Avlonya, hass-i Pâdişah - mezkurûn bâd-ı havâsı mirlivâ
tasarrufundadır - 1.554.888¹⁰⁷.

Nefs-i Belgrad (Berat) der tasarruf-i mirlivâ, hâsil 51.280¹⁰⁸.

Nefs-i Delvine, der tasarruf-i mirlivâ, hâsil 19.887¹⁰⁹.

Nefs-i Depedelen, der tasarruf-i mirlivâ, hâsil 3.633¹¹⁰.

Nefs-i Kanina قاننه, der tasarruf....., hâsil 51.796¹¹¹.

Nefs-i Iskrapar اسکرپار, bir subası tasarrufundadır, hâsil 13.407¹¹²

Nefs-i Premedi, bir subası elindedir, hâsil 13.232¹¹³.

Nefs-i Ergiro-Kasrı, sipahi tasarrufundadır, hâsil 17.850¹¹⁴.

DER LİVÂ-İ İLBASAN¹¹⁵

Nefs-i Kale-i Drac, hass-i humayundur, hâsil 255.932.

Nefs-i İlbasan, der tasarruf-i mirlivâ, hâsil 44.208

DER LİVÂ-İ OHRI¹¹⁶

Nefs-i Ohri, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 54.954¹¹⁷.
 Nefs-i Akçehisar, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 8.279¹¹⁸.

DER LİVÂ-İ AĞRIBOZ¹¹⁹

Nefs-i İstefa استفہ, hass-ı hazret-i İbrâhim Paşa, hâsil 167.595¹
 Nefs-i Livadiya, hass-ı Mustafa Paşa, hâsil 45.892¹²¹.
 Nefs-i İzdin ایزدین, از دین, hass-ı Mustafa Paşa, hâsil 129.275¹²
 Nefs-i Atina, hass-ı hazret-i İbrahim Paşa, hâsil 157.931¹²³
 Nefs-i Salone صالنه, hass-ı hazret-i Mumâileyh, hâsil 69.774
 Nefs-i Ağrıboz, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 65.038¹²⁴
 Nefs-i Kızılıhisar, der tasarruf-ı merdân-ı kale, hâsil 37.100¹²⁵
 Nefs-i Modoniçe مودونیچه, دونج, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil
 35.000¹²⁶.

DER LİVÂ-İ TIRHALA¹²⁷

Nefs-i İnebahti, hass-ı humâyundur, hâsil 212.837¹²⁸.
 Nefs-i Badracık, hass-ı humâyundur, hâsil 107.293¹²⁹.
 Nefs-i Alasonya, Mustafa Paşa tasarrufundadır, hâsil 38.021¹³⁰
 Nefs-i Çatalca, hass-ı hazret-i İbrahim Paşa, hâsil 39.912¹³¹.
 Nefs-i Dömeke, der tasarruf-ı Pîrî Paşa, hâsil 60.393¹³².
 Nefs-i Tırhala, der tasarruf-ı mirlivâ, 131.019¹³³.
 Nefs-i Yenişehir, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 113.079¹³⁴.
 Nefs-i Fener, bir subası elindedir, hâsil 60.495¹³⁵.
 Nefs-i Ağrafa, der tasarruf-ı zaîm, hâsil 42.994¹³⁶.

DER LİVÂ-İ PREZRİN¹³⁷

Nefs-i Prizrin, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 74.068¹³⁸.
 Nefs-i Tırgovişte, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 24.733.
 Nefs-i Foça, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 25.868.

DER LİVÂ-İ ALACA-HİSAR¹³⁹

Nefs-i Zaplana Zapلانا, زابلانا, gümüş mâdenidir, hass-ı Şâhî¹
 hâsil 203.969¹⁴⁰.

Nefs-i İplana ایلانا, gümüş mâdenidir, hass-ı Şâhî, hâsil 949¹ ¹⁴¹

Nefs-i Alaca-hisar, der tasarruf-ı mirliva, hâsil 65.784 ¹⁴².

Nefs-i Ürgüb, der tasarruf-ı mirliva, hâsil 26.445.

Nefs-i Leskofça, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 34.310.

Nefs-i Bolvan, der tasarruf-ı zâim, hâsil 17.081.

DER LIVÂ-İ VIDİN ¹⁴³

Nefs-i Vidin, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 224.011 ¹⁴⁴.

Nefs-i Bana بانا, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 5.611 ¹⁴⁵.

Nefs-i İsfırlig اسفرلنج, der tasarruf-ı müşarıünileyh, hâsil 1.833 ¹⁴⁶.

DER LIVÂ-İ FLORINA ¹⁴⁷

Nefs-i Florina, sâbika hass-ı Pâdişah idi, hâliyâ bir subası tasarrufundadır, hâsil 36.494.

DER LIVÂ-İ MORA ¹⁴⁸

Nefs-i Balya-Badra, hass-ı Humâyundur, hâsil 133.032 ¹⁴⁹.

Nefs-i Moton, hass-ı humâyundur, hâsil 136.907 ¹⁵⁰.

Nefs-i Koron, hass-ı humâyundur, hâsil 162.081 ¹⁵¹.

Nefs-i Holomic, hass-ı humâyun, hâsil 33.011 ¹⁵².

Nefs-i Mezestre, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 105.539 ¹⁵³.

Nefs-i Kartina, bir subası tasarrufundadır, hâsil 40.968 ¹⁵⁴.

Nefs-i Anavarin, hass-ı humâyundur, hâsil 28.964 ¹⁵⁵.

Nefs-i Kalavorta, bir subası tasarrufundadır, hâsil 24.717 ¹⁵⁶.

Nefs-i Koritus, (Korintus) der tasarruf-ı merdân-ı kale, hâsil 62.470 ¹⁵⁷.

Nefs-i Vanika, der tasarruf-ı merdân-ı kale-i Vanika 4.400.

Nefs-i Arhos, der tasarruf-ı Ayas Paşa, hâsil 36.831 ¹⁵⁸.

DER LIVÂ-İ VÜLÇTERİN ¹⁵⁹

Nefs-i Novabrd (Novobrdo) hass-ı humâyundur, hâsil 10.262 ¹⁶⁰.

Nefs-i Trepçe, hass-ı humâyundur, hâsil 10.024 ¹⁶¹.

Nefs-i Priştina, hass-ı humâyundur, hâsil 59.551 ¹⁶².

Nefs-i Vilçiturn ویلچترن der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 18.918 ¹⁶³.

DER LİVÂ-İ YANINA (YANYA) ¹⁶⁴

Nefs-i Narda, hass-ı humâyun, hâsil 235.777 ¹⁶⁵.
 Nefs-i Yanina, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 139.550 ¹⁶⁶.
 Nefs-i Rinase ریناسه der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 20.110.
 Nefs-i Aydonat, mirlivâ tasarrufundadir, hâsil 40.206 ¹⁶⁷.
 Nefs-i Koniçe قونیچه, bir subası tasarrufundadir, hâsil 21.012 ¹⁶⁸.
 Nefs-i Zogoz زغوز, zeâmettir, hâsil 31.825 ¹⁶⁹.

DER LİVÂ-İ KARLI-İLİ ¹⁷⁰

Nefs-i Aya-Mavra ایاماوره der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 26.221.
 Nefs-i Engeli-Kasrı (Angelo Kastron) انگلی قصری, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 21.002.
 Nefs-i Voniçe (Vonitza) و نیچه, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 18.484.

DER LİVÂ-İ İZVORNİK ¹⁷¹

Nefs-i İzvornik, bâzı hass-ı humâyun ve bâzı der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 64.440.
 Nefs-i Sirebereniçe سربرنیچه gümüş madenidir, hass-ı humâyun-dur, hâsil 477.032
 Nefs-i Brvenik برونیک, hass-ı mirlivâ, hâsil 6.629.

DER LİVÂ-İ HERSEK ¹⁷²

Nefs-i Foça, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 41.560 ¹⁷³.
 Nefs-i Bâzâr-ı Balac (Balagay "Balagaj") بلج der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 9.658 ¹⁷⁴.
 Nefs-i Bâzâr-ı Mostar, der tasarruf-ı hâsil 8.521 ¹⁷⁵.
 Nefs-i Bâzâr-ı Prepolye پره بولیه (Prije Polje), der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 17.773 ¹⁷⁶.

Nefs-i Gorajda **غوراڙده**, bir subaşı tasarrufundadır, hâsil 17-891¹⁷⁷.

Nefs-i Nova **نوه** mirlivâ tasarrufundadır, hâsil 8.421¹⁷⁸.

DER LIVÂ-İ BOSNA¹⁷⁹

Nefs-i Yeni-pazar, hass-ı humâyundur, hâsil 88.666¹⁸⁰.

Nefs-i Bâzâr-ı Saray, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 80.688¹⁸¹.

Nefs-i Vâroş-ı Višegrad, der tasarruf-ı mirlivâ, hâsil 39.591¹⁸².

Nefs-i bâzâr-ı Olofça **أولوفجه** (Olovo), hass-ı humâyun, hâsil

17-711¹⁸³.

Nefs-i Koninç **قوينچ** (Konjic), hass-ı humâyun 50.507¹⁸⁴.

N O T L A R

S1.

¹ D. 8803 numaralı ve kısa bir müddet sonra tanzim edilmiş defterde degi-
~~ش~~ yalnız hâsildadır: 550.000.

² D. 8803 de hâsil 655.000.

³ D. 8803 de hâsil 602.000.

⁴ D. 8803 de mirlivâ Hasan Bey Veled-i Ömer Bey, hâsil 512.000.

⁵ D. 8803 de sancakbaşı Ahmed Bey Veled-i Kasım Paşa, hâsil 350.000.

⁶ D. 8803 de Sancakbaşı Sinan Bey, hâsil 280.000.

⁷ D. 8803 de Sancakbaşı Ahmed Bey, hâsil 375.000.

⁸ D. 8803 de hâsil 443.000.

⁹ D. 8803 de hâsil 406.000.

¹⁰ Ahmed Bey, yukarıda gördüğümüz gibi, Hersek sancığına gittiğten sonra
~~لے~~ münhal kalmış, D. 8803 den anladığımıza göre, bir müddet sonra Hasan

~~Bey~~ Veled-i Evrenos gelmiştir. Bu sırada hâsılında da bir tenzil olmuştur: 220.000
¹¹ D. 8803 de sancakbaşı Lütfi Bey (Sadrazam Lütfi Paşa)dir, ki daha evvel

~~Anadolu~~ eyaletinde Aydin livâsında görülmektedir (Krş. İ A mad. Lütfi Paşa),

~~لے~~ 503.000

¹² Bu zatin Mora sancakbaşı Zeynel Paşa ilebecayış ettiği anlaşılmaktadır.

¹³ D. 8803 de 606.000 hâsilla Zeynel Paşa görülmektedir.

¹⁴ D. 8803 de Ali Bey Veled-i İskender Paşa Bostanı.

¹⁵ D. 8803 de Sancakbaşı Ahmed Bey birader-i hazret-i Ayas Paşa'dır ki,

~~Ahmed Bey~~ veled-i Kasım Paşa yukarıda gördüğümüz gibi, sonradan Hersek sanca-

~~لے~~ gönüderilmiştir. Hâsil 325.000.

¹⁶ D. 8803 de Sancakbaşı Mustafa Bey veled-i Yahyâ Paşa ve hâsil 225.000.

¹⁷ D. 8803 de hâsil 319.000.

¹⁷ D. 8803 de Küçük Bâli Bey ki Prizrin'den buraya gelmiştir (bk. yk.) hâsil 220.000.

¹⁸ D. 8803 de Ali Bey, yukarıda zikredildiği gibi, Prizrin sancağına gönderilmiş, yerine de 180.000 hâsil ile Ahmed Bey veled-i Yahyâ Paşa'nın gelmiş olduğu görülmektedir.

¹⁹ D. 8803 de "der tasarruf-ı Mehmed Bey" denilmektedir ki, her halde, aynı zattır.

²⁰ Kimin uhdesinde olduğu burada zikredilmediği gibi D. 8803 de Selânîk sancağı hiç kaydedilmemiştir.

²¹ Midilli ve Rodos D. 10.057 de olmayıp, sadece D. 8803 de görülmektedir.

²² Rumeli eyâletinin Paşa Livâsı, yâni, bu eyâlet beğlerbeğinin makarri ve doğrudan doğruya idaresi ve kumandası altında bulunduğu yerler başta Edirne olmak üzere burada kaydedilen şehir ve kasabalardır. Her eyâletin bir paşa sancağı vardi. Anadolu eyâletinin Kütayha idi. (Tafsîlât için bk. Tayyib Gökbilgin, XV. ve XVI. asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı, İstanbul, 1952; ayn. müellif, Kütayha maddesi, İslâm Ansiklopedisi).

²³ Bizzat şehir ve kasabalar nefş tâbiri ile ifade ediliyor, civar ve idâri bölge için nâhiye, kazâ tâbirleri kullanılıyordu.

²⁴ Edirne şehri bütün gelirleri ile Pâdişah haslarından H. 935 de (1529) Edirne şehri Pâdişah haslarının 1.827.951 akçe olduğu görülmektedir (Krş. T. Gökbilgin, ayn. esr. s. 65 v.d.).

²⁵ Aynı malûmatı veren o devre âit diğer bir tâhir defteri (Başvekâlet arşivi, n. 370) hâslı 39.057 akçe olarak göstermektedir (tafsîlât için bk. Edirne ve Paşa Livâsı, tür. yer.).

²⁶ 890 (1484) tarihli bir tâhir kaydı, bize, bizzat Ergene'deki (Uzun-Köprü) bu imâret evkafının müfredat ve tâfsîlâtını göstermektedir ve o zaman bu hâsilin 37.108 akçe olduğunu anlatmaktadır (Krş. ayn. esr., 218).

²⁷ Her halde denize yakın olması, bu kasabanın kapudan-ı deryâ tasarrufunda bulunmasına sebep olsa gerekti. 370 numaralı tâhir defteri de (H. 935=M. 1529) onu böyle göstermekte, ancak, hâsilini 22.755 akçe yazmaktadır. İpsala ve Dimetoka hududunda Paşa sancağına tâbi küçük bir kasaba olarak tâfsîf eden Cihannümâ, denize yakın iki ilicası olduğunu ve kubbelerini Davud Paşa (Koca) bina eylediğini kaydeder.

²⁸ Cihannümâ'da "Paşa sancağına tâbi bir kasaba-i bî-sûr" olarak tâfsîf edilen İpsala, Kanunî devri başlarında Rumeli beğlerbeği Behram Paşa tasarrufunda (49.279 akçe) idi. Ve, her halde, onun bir yeniceri isyamı sırasında ölümünden sonra burada zikredilen vezir Mustafa Paşa (Plâk) ya geçmiş olsa gerektir. Plâk Mustafa Paşa, aynı zamanda, buradan bir mülk de satın alarak (İsmail Bey çiftliği vârislerinden) Serez'deki câmi ve imâretine vakfetti (Krş. 370 nu. tâhir defteri; Gökbilgin, ayn. eser s. 198). Bu kasabada Murad II. câmii olduğu gibi, Menâzîrûl-avâlim (Esad Ef. kütüphanesi n. 2421, var. 306) ve ondan naklen Cihannümâ'nın bildirdiği Husrev kethudâ ribat ve imâreti vardi. (Krş. Gökbilgin, ayn. esr. s. 220 v.d.).

²⁹ Paşa Livâsı içinde Edirne nâhiyelerinden ve tâbilerinden sayılan bu kaza (krş. Gökbilgin ayn. esr. s. 86) şehir olarak zeâmet sayıldığı, burada ismi zikredil-

~~yen~~ subasının, o devirde, Sofu Halil oğlu Yusuf olduğunu 370 numaralı tahrir defterinden öğreniyoruz.

³⁰ Edirne'nin şimâlinde ve Tunca kenarında bulunan bu kasaba da, aynı devirde ve aynı Livâ dâhilinde Edirne tâbilerinden sayılıyordu; zeamet itibar edilen bu kasabanın aynı tahrir defteri vâridatını 9041 akçe göstermektedir.

³¹ Filibe, o devirde, 29 müslüman, 4 hristiyan mahallesi ve yahudi, çingâne demaâatleri ile büyük bir şehirdi. Burada hâsili bildirilmemekle beraber 370 numaralı tahrir defteri 1.290.168 akçesi Pâdişah hasları ve 31.723 akçesi Âyas Paşa (o sırada hâzîz kubbe altı veziri idi) hasları olmak üzere 1.321.891 akçe hâsili olduğunu kaydetmektedir. XVII. asır ortalarında Filibe'nin mîrî mahsulünün senede kirk yûk (4.000.000) akçeyi bulduğunu Cihannümâ'dan öğreniyoruz.

³² Bu kasabanın vâridatı Anadolu kazaskerine has tayin edilmişti.

³³ Üsküp şehrini Pâdişah hâssi olan hâsili burada az gösterilmiştir. 370 numaralı defter, aynı devirde, nefis-i Üsküp (hasshâ-i Pâdişah) ma'a mukata'ât-âdet-i agnam ile birlikte — 426.527 + 1.761 = 928.288 akçe olarak tesbit etmiş ve ayrıca nahiye-i Üsküp 6183 akçe olarak kaydolunmuştur. H.881 de vilâyet-i Üsküp Mehmed Çelebi veled-i Kurd ve Mustafa Bey veled-i Uzgur hassalarındandır. Şehrin kist-i bâzâr ve niyâbet ma'a vilâyet ve buzhâne ve mumhâne resmi 210.000, monopolya geliri 40.000 idi. 33 mahallesinde 634 müslim hâne, 12 mahallesinde 299 gebr hâne vardi ve hâsili 46.982 akçe idi (Krs. 4. n. tapu deft.) H. 951 de 413 hâne müslim, 266 gebrân hânesi vardi ve yine Pâdişah hâssi idi.

³⁴ Kubad Bey, her halde, zaîm idi. Bu kasabanın zeâmet olduğunu bildiren adı geçen tahrir defteri, farklı olarak, hasılı 33.658 akçe bildirmektedir. H. 881 de nefis-i Kalkandelen Süleyman Bey veled-i Yahsi Bey haslarından idi ve 41 müslim, 180 gebrân hânesi ile İspençe dâhil, 46.604 akçe hâsili vardi (Krs. 4. n. tapu deft.) H. 951 de burası Husrev Paşa hâssi bulunuyordu ve altı mahallesinde 78 müslim, 165 mahallesinde 93 gebr hânesi vardi ve 16.883 akçe resmi yaylak ile birlikte hâsili kaydolunmuştur (Krs. 232 n. tapu deft. var. 84 v.dd.).

^{34/1} H. 881 de burası zaîm Ali Bey gulâm-ı mîr uhdesinde idi ve, 31 müslim, 145 gebr hânesi ve 27.870 hâsili vardi (4. n. tapu deft.) 951 de Mustafa Bey bin Kurt Aydin Bey zeâmetindedir, 4 mahallesinde 35 müslim, 2 mahallesinde 34 gebr hânesi ve 28.881 akçe hâsili görülmektedir (232 n. tapu deft. var. 150 v. dd.).

³⁵ Kirçova gibi Köprülü de bir zeâmet idi. Aynı devrin tahrir defteri bu hâsilini bildirmektedir. H. 881. de ise nefis-i Köprülü subası hâssi olarak Süleyman Bey birader-i Şahsuvar Bey, an tahvil-i Înal Bey Kastamoni uhdesinde idi. Kist-i bâzâr ve niyâbet-i vilâyet 3.000 akçedir; 12 müslim ve 190 gebr hânesi ile 32.684 akçe bulunmaktadır (4. n. deft.). H. 951 de, Köprülü, Hızır Bey bin Mihal Bey bin Yahsi bey zeâmetindedir ve hâsili 30.523 akçedir (Krs. 232 n. deft. var. 376).

³⁶ Burası da bir zeâmet idi ve zaîm olduğu anlaşılan Dukagin zâde, her halde sonradan Haleb ve Mısır beglerbegiliklerinde tanıdığımız Mehmed Paşadır. H. 881 de nefis-i Pirlepe-ki kist-i bâzâr 8.000 ve niyâbet-i vilâyet 4.000 akçedir-iki mahallesinde 21 müslim hânesi, 20 mahallesinde 3.000 gebrân hânesi ve 79.614 akçe hâsili ile Hüseyin Bey gulâm-ı Mîr zeâmetinde bulunuyordu (Krs. 4. n. deft. Pirlepe'nin 951 deki vaziyeti için bk. 232 n. deft. Var. 289 v. dd.).

³⁷ 370 n. tahrir defteri bu hassları 121.276 akçe hâsil ve 14.049 akçe âdet-i

ağnam olmak üzere cem'an 261.325 akçe kaydetmektedir (951 deki vaziyet için bk. 232 n. tapu deft. var. 218 v. dd.).

³⁸ Burada zikredilen Şah İsmail'in zevcesi, Çaldırın muharebesinde esir alınıp da o zaman Tâci-zâde Câfer Çelebi'ye tezviç edilen, onun idâmından sonra ise, bu kasaba zeâmetine tasarruf eden Hamza adındaki zaîmin zevcesi bulunan kadın, yâni Taclû Hanım olmak lazımdır. H.925 de nefsi-i Yenice-i vardar 793 müslim hânesi, 284 mûcerred, 25 gebrân hânesi ve 24 yahudi hânesi ile 49.822 akçe hâsili Mevlânâ Ahmed Çelebi zeâmetinde idi (Krş. 70 n. tapu deft.).

^{38/1} H. 925 de nefsi-i Vodine, İpekli Murad ve Hüseyin bin Dizdar'ın müsterek tasarruf ettikleri bir zeâmet olup 68 müslim 116 gebrân hânesi ile 34.417 akçe hasılı idi (Krş. 70 n. tapu deft.).

³⁹ Bu devre âit bir tahrir defteri (No: 167) Karaferye'de ehemmiyetli mikarda Pâdişah hâssi ile birlikte Mustafa Paşa (Çoban) ya âit 22.033, Ayas Paşa'ya âit 40.155 ve Kasım Paşa (Güzelce) ye âit de 55.219 akçelik hasslar göstermektedir, yekûn olarak 562.677 akçe kaydedildiğine göre, Pâdişah hâssi 445.270 akçe tutmakta idi. Kasım Paşa'ninki buradaki miktarla tetabuk ettiği için, bu, kasabanın varidatını teşkil ediyordu. Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra hassları Pâdişah hâssi olmuştu. H. 925 de burası 231 müslim, 578 gebrân hânesi 96.606 akçe hasılı Mehmed birâder-zâde-i Ali Paşa (Hadîm, Atîk) zeâmetinde idi (70 n. tapu deft.).

⁴⁰ 167 n. tahrir defteri burada da Kasım Paşa hassından başka 59.573 akçelik Pâdişah hâssi göstermektedir. Ancak, Karaferye'de olduğu gibi, Kasım Paşa bizzat kasabanın varidatına tasarruf ediyordu. H.925 de nefsi-i Seriçe 49 müslim, 646 gebrân hânesi ve 83.713 akçe hâsili ile Mevlânâ Ahmed Çelebi'nin zeâmetinde idi (Krş. 70 n. tapu deft.).

⁴¹ Burada adı geçen Nizâmüddin Bey, her halde, h. 932 de Paşa Livâsi sağ kolunun tahrir emini olarak gördüğümüz (Gökbilgin, ayn. esr., s. 365) kimse olacaktır. Buradaki timarı veya zeâmeti, sonradan, Pâdişah hâssi olmuştur (167 n. deft.) H. 925 de vilâyet-i Aştin نیشانه zeâmeti, Kurd Bey bin Yakub Bey bin Aştin üzerinde görülmekte, bu bölgenin merkezi olduğu anlaşılan Horpişte kasabasında (nefs-i Hurpişte) 66 müslim, 73 gebrân hânesi yazılmış bulunmaktadır. Mensuh Voynuklar ile birlikte 16.509 akçe hâsili vardı. (Krş. 70 n. tapu deft.).

⁴² H. 925 de Vilâyet-i Vulkasin لولکاسین, Mustafa Bey Veled-i Pavlo Kurtik بولکارکن zeâmetinde göstermekte, Bihişte merkezinde 10 müslim, 94 gebrân hânesi tahrir edilmiş bulunmaktadır. Keza, Hurpişte'de olduğu gibi, mensuh voynuklar ile birlikte hâsili 10.030 akçe yazılmıştı (Krş. 70 n. tapu deft.). Bundan on sene kadar sonraya âit olan tahrir defteri de (167 n.) Bihişte'nin diğer ismini Vulkasin olarak zikretmekte ve kasabayı Pâdişah hâssi (13.630 akçe) göstermektedir. Ancak, burada, yâni bu kazâ dâhilinde Behram Paşa'nın da (Rumeli Beğlerbegi) 15.897 akçelik hasları bulunmaktadır.

^{42/1} H. 925 de nefsi-i Kastoriya Odabaşı Mehmed Bey ile Selânik ser-piyâdesi Hızır'ın zeâmetinde olup 67 müslim ve 732 gebrân hânesi görülmekte, 73.888 akçe hâsilin -ki voynuğan-ı mensuh ile birlikte 45.300 akçesi Mehmed Bey'in mütebâkisi diğerinin olarak kaydedilmiş bulunmaktadır. Kalesi müstahfazları timarı da vardı (Krş. 70 n. tapu deft.).

⁴³ H. 925 de Vilâyet-i Goriçe'de Kasım Bey his-i Yahya Paşa zeâmeti bulu-

nuyordu ki, bunun buradaki Kasım Paşa olması çok muhemedir. Ayrıca, bu devirde, Goriçe kalesi müstahfazları için de timarlar görülmektedir (Krş. 70 n. tapu deft.). Kasım Paşa'nın, h. 935 sularında Görice şehrinden başka bu kaza dahilinde diğer hasları da vardı ve yekunu 57.169 akçeyi buluyordu (Krş. 167 n. deft.).

⁴⁴ Gümülcine şehri bir zeâmet olarak “der tasarruf-i Ali Bey bin Canbaz Mustafa Bey ağâyı azebânı Rumeli” uhdesinde, h. 925 de 68.514 akçe hâsil ile (303 müslim hânesi 197 mücerred, 48 gebrân hânesi 6 mücerred, 19 yahudi hânesi), sonradan 69.365 akçe hâsil ile bulunmaka idî (Krş. 70 ve 167 n. tapu defterleri).

⁴⁵ H. 898 (1492) tarihli vakfiyede Edirne'de Bâyezid II. külliyesi evkafında görlüen İnoz kasabası 728 hânedede 72.590 akçe hâsil ihtivâ ediyordu. Sonradan buna ilâveler olmuş ve hâsil yükselmıştı. (Tâfsîlât için bk. Edirne ve Paşa Livâsı, s. 377).

^{45/1} H. 925 de nef-i Yonice-i Karasu 215 hâne ve 124 mücerred ile Pâdişah haslarından idi ve 37.804 akçe hâsil vardı (Krş. 70 n. tapu deft.).

^{45/2} H. 925 de Vilâyet-i Drama Rumeli beglerbegisi Ferhad Paşa'nın tasarrufundadır (nefs-i Drama 116 müslim ve 153 gebrân hânesi, 51.374 akçe hâsil ile). Buraya tâbi olan Kavala ise 22 müslim, 61 gebr hânesi ile 4.736 akçe hâsil Pâdişah hâssidir (Krş. 70 n. tapu deft.).

^{45/3} H. 925 de nef-i Serez yine Pâdişah hâssi idi (684 müslim 545 gebrân, 54 yahudi hânesi ile). Bu esnâda Serez hâsili 100.397 akçe, ayrıca, mukataa-i bâc-i sâvâh ve resm-i kantar senede 104.000 akçe idi. (Krş. 70 n. tapu deft.).

⁴⁶ Fâtih devrine âit bir tahrir defteri, Drama ve Nevrekop gibi Zihne'yi de vilâyet olarak tâsvif etmekte ve bunların Mehmed Paşa (Karamanî) hâssi olduğunu bildirmektedir. Yine o devirde bu kasabanın şem'-hâne mukataası, Drama ve Serez ile birlikte, ehemmiyetli bir vâridat kaynağı olarak görülmektedir. Kanunî devrinde ise, burada da işaret olunduğu gibi, diğer bâzı mücavir şehr ve kasabalar statüsünde ve zu'amâ ile erbab-ı timar tasarrufunda idi (Krş. Edirne ve Paşa Livâsı s. 74, 85, 145, 148). H. 925 de Zihne yine vilâyet olarak gösterilmekte olup, nef-i Zihne 46 müslim hânesi, 27 mücerred, 419 gebr hânesi, 73 mücerred ve 141 bîve ile 56.928 akçelik bir zeâmet idi, fakat zaîm kaydolunmamıştır (Krş. 70 n. deft.).

^{46/1} H. 925 de nef-i Nevrekop 167 müslim hanesi ve 67 mücerred, 319 gebr hânesi, 26 mücerred ile 51.509 akçe hâsili ve Şah Hüseyin Bey kethudâ-i Kara Hanîd zeâmetinde idi. (Krş. 70 n. deft.).

⁴⁷ XV. asırda burada mevcut çeltik zeâmeti mukataasına Mehmed Paşa (Karamanî) ve Mesih Paşa timar olarak tasarruf ediyorlardı (Krş. Edirne ve Paşa Livâsı, s. 138, 149). H. 925 de nef-i Temür-Hisar 122 müslim hâncı, 33 mücerred, 205 gebr hânesi, 27 mücerred ile Pîrî Mehmed Paşa'nın hâssi idi ve 27.625 akçe hasılı vardı (Krş. 70 n. deft.).

^{47/1} H. 925 de nef-i Avrethisarı 13 müslim (3 mücerred) ve 31 gebrân hânesi (6 mücerred, 8 bîve) ile 12.061 akçe hâsili Pâdişah hâssi idi (Krş. ayn. deft.).

^{47/2} H. 925 de nef-i Sidrekapsı 62 müslim (12 müc.) ve 305 gebr hânesi (31 müc., 37 bîve) ile Pâdişah hâssi idi (Krş. ayn. deft.).

⁴⁸ 167 n. tahrir defteri (H. 935) Selânik bölgesindeki altı şehr ve kasabanın 150 köyü, mezreaları, çiftlikleri v.s. ile Pâdişah hâssi olarak 8.059.108 akçe hâsil kaydetmektedir.

⁴⁹ Buradaki niyâbet, Edirne'de olduğu gibi, niyâbet-i gebrân-i nef-i Selânik

TAYYİB GÖKBİLGİN

266

olacaktır ki, bu vâridat mühim bir yekûnu bulmaka idi. Bu niyâbete tasarruf eden sancakbaşı, Paşa Livâsında bir mîrlivâ, belki de, bu devirde tahrir defterinde mîr-i Selânik diye bahsedilen kimsedir (ayn. esr. s. 76, 113). H. 925 de Selânik 1374 muslim hânesi (282 müc.) 1087 gebrân hânesi (55 müc., 300 bîve), 3143 hâne yahu-diyân (530 müc.) ile 3.506.762 akçe hâsili Pâdişah hâssi idi (Krş. 70 n. tapu deft.).
 50 Gelibolu Livâsı, Kâtip Çelebi'nin ifadesiyle "kapudân-ı bahr sancağı", itibar olunurdu. Bu devirde bu livâ, sâdece, Gelibolu ile Malkara'dan mürekkep görülmektedir. Hattâ, Murad II. nin Gelibolu ile Malkara'ya sancakbaşı nasbetiğine bir zâttan (İzzeddin Balaban Bey) h. 840 tarihli bir huccette bahis vardır (Krş. Edirne ve Paşa livâsı, s. 173). H. 860-870 senelerine âit Gelibolu tahrir defteri ile H. 925 tarihli bu livâ defteri (ayn. esr. s. 352 v.d.) bunları ve daha bir iki yakın nâhiyeyi (Ece - ovası, Kılıdülbâhr v.s.) kaydetmektedir. Sonradan, Gelibolu Kapudan Paşa eyâletinin (Cezâyir-i Bahr-i Sefid) Paşa sancağı olmuş, bir kısım adalarla bâzı sâhil şehrleri birer livâ halinde bu eyâlete bağlanmıştır (Tuhfetü'l kibar, s. 146). XVII. asır başlarında Gelibolu livâsının nâhiyeleri şunlardır: Gelibolu ma'a nâhiye-i Evreşe ۱۷۲, Cezire-i Limnos, Cezire-i Taşoz, nâhiye-i Malkara ma'a nâhiye-i İbri, nâhiye-i Keşan, nâhiye-i İpsala, nâhiye-i Gümülcine. (Krş. 724 n. tapu deft; bu livâının Cezâyir-i Bahr-i Sefid eyâleti dahilinde, bu devirde, zeâmet ve timarları için bk. 731n. deft.).

⁵¹ Bu hususta 75 n. tahrir defteri tafsîlâtı ihtivâ eder (Edirne ve Paşa livâsı, s. 533; H. 1023 deki vaziyeti için bk. 724 n. deft.).

⁵² Fâtih devri tahrir defteri (No. 12) bu kasabayı, Gelibolu mîr-i alemi hâssi olarak gösteriyordu ki, sonradan burada sancakbaşı bulunduğu için onun hâssalarından oldu (Edirne ve Paşa livâsı, s. 532).

⁵³ Sonradan, XVII. asırda 9 sancaklık bir eyâlet olduğunu bildiğimiz (Aynî Ali Risâlesi s. 12) Silistre bu devirde 11 kadılık yer olarak (kazâ) tahrir defterlerinde işaret olunmuştur. Ancak bu livâının şimdiki kazâları ile 370 numaralı defterde zikredilen kazâlar arasında bâzı farkları vardır. Msl. Yanbolu burada zikredilmediği hâerde, orada bir kazâ olarak gösterilmiştir. Nitekim Bayezid II. vakfiyesinde de "Silistre sancığında Yanbolu tevâbiinde..." ki köylerden bahsedilmektedir (Edirne ve Paşa livâsı s. 534, (29). Silistre livâsı H. 977 de Silistre ve Akkerman livâsı olarak bir tahrir defterinde, Kanunnâmeleri ile tahrir edilmiş ve fihristinde 'Kazâ-i Akkerman', 'Kazâ-i Cankerman', 'Kazâ-i Kili', 'Kazâ-i Bender', 'Kazâ-i Brail' (İbrâîl)', 'Kazâ-i Silistre', 'Kazâ-i Hirsova', 'Kazâ-i Tekfur - gölü' olarak tesbit olunmuştur. Mamafih, bu defterin bu livâının ancak bir kısmını göstermeye bulunduğu, baştaki kanunnâmelerde bu sancığa tâbi bütün yerleri zikretmesinden de anlaşılmaktadır. Bu kanunnâmeler başlıca şunlardır: Silistre kanunnâmesi, Akkerman iskelesi, Cankerman iskelesi, Kili iskelesi, Bender iskelesi ve diğer resimleri, Brail iskelesi ve kanunnâmesi, Tuľça ve İsakci ve iskeleleri kanunnâmeleri, Baba iskelesi ve bâc-ı bâzârı, Hirsova iskelesi, Kara Harmanlık iskelesi ve bâc-ı bâzârı, Silistre iskelesi ve diğer resimleri, Göncü-pazarı, Köstence pazarı, Sulu-Mankaliye kanunnâmeleri, Varna ve Balçık iskeleleri, Hacı-oğlu pazarcığı, bâzı köyler kanunnâmeleri, Pravadi, Misori, Aydos, Ahyolu, Suzaboli, Yanbolu, Karin-âbâd v.s. Kanunnâmeleri (Krş. 483 n. tapu deft.).

⁵⁴ Akkerman kasabasının Pâdişah hâssi içinde hristiyan reâyanın haracı

da vardı ki, bunun h. 892 den itibaren başladığını ve “cizye-i gebrân-i vilâyet-i neş-i Akkerman için buranın kadısına h. 896 da (1490) hüküm gönderildiğini biliyoruz (Krş. Edirne ve Paşa livâsı, s. 158). Akkerman h.977 de yine bütün gelirleri ile Pâdişah hassıdır. Bu sirada 25 mahallede 555 müslim hânesi, 9 mahallede 113 gebrân hânesi, ayrıca, Akkerman kalesi yahudiler cemaati, kiptiler cemaati vardı. Bu kalenin erleri, azebleri, beşlüler, topcuları v.s de tesbit edilmişti (Tafsîlât ve çeşitli resimler için bk. 483 n. tahrir deft.).

⁵⁵ H. 977 de Kili kazâsı Pâdişah hâsi idi ve kasabada 13 mahallede -ki bunlar arasında Çerkes mahallesi de vardı- 298 müslim, 5 mahallede 316 gebrân hânesi, kale merdân (72), beşlûyân (19), ve topcuları v.s. tesbit edilmiştir. (Krş. ayn. deft.).

⁵⁶ Silistre kale ve şehrinden başka bu sancak dahilinde diğer kasabaların da vâridatına tasarruf eden mirlivâ uzun müddet Kasım Paşa (Koca, Cezerî) idi ki, onun Bâyezid II den ve sonra Yavuz'dan aldığı mülkü vardı (Tafsîlât için bk. Edirne ve Paşa livâsı, s. 433). h. 977 de mirlivâ hasslarından olan nefes-i Silistre, 20 mahallede 447 müslim, 15 mahallede 633 gebrân hânesi ve ayrıca yahudi, kipti cemaatlerini ihtivâ ediyor ve Silistre kalesi muhafizleri bulunuyordu (Tafsîlât için bk. 483 n. deft.).

⁵⁷ Kâtip Çelebi'nin “Dobrice içinde kasaba ve kazâdır. Hacı-oğlu-Pazarı ve Karin-âbâd etrafında birer günlük yoldur” dediği bu kasaba ile Edirne civarındaki Pravadi köyü (Krş. Edirne ve Paşa livâsı, s. 363) birbirine karıştırılmamalıdır.

⁵⁸ H. 977 de Hirsova kasabası Silistre mirlivâsi Mehmed Bey'in hasslarından idi ve Hirsova kalesinin 69 müstahfizi, 71 hâne müslim, 84 hâne gebrân v.s. vardı ve hâsil (salâriye ile birlikte) 32.100 akçe idi (Krş. 483 n. deft.).

⁵⁹ 370 n. tahrir defteri kazâ-i Rus-kasrı dâhilinde “nefs-i Misivri” yi aynı hâsil ile mirlivâ hâsi göstermektedir. Bu vesikada ise ayrıca Rus-Kasrı kasabası da, bir subaşı tasarrufunda olarak, işaret olunmuştur.

⁶⁰ Bu kasaba daha sonra, her halde, Mustafa Paşa (Boşnak, Çoban, Gazi) nin h. 935 de vefatını müteakip, sadrazam İbrahim Paşa'nın 14.496 akçe ile hassları arasına girmiştir (Krş. 370 n. deft.).

⁶¹ XIV. Asır sonlarından itibaren bir sancak olarak serhad livâsı yapılan Niğbolu'da Yıldırım Bâyezid tarafından bir câmi tesis olunmuş ve evkafi vücude getirilmiştir. Celâl-zâde, Tabakatülmemâlik... eserinde yedinci derecede bu sancak âhvâlini zikretmekte, Aynî Ali de Rumeli eyâleti teşkilâtında burayı da saymaktadır. Bâyezid II. in damatlarından Nasuh Bey'in 909 da (1503) burada sancakbaşı olduğunu biliyoruz. Sonradan XVII. asırda Niğbolu livâsı Silistre eyâletine bağlanmıştır (Aynî Ali Risâlesi, s. 12; Tabakatülmemâlik fî derecâtülmesâlik, Üniversite ktb. Ty. 5997 var. 10 v.d.; Edirne ve Paşa livâsı, s. 177, 449) Rüstem Paşa'nın ikinci sadaretinde (1556) yapılan bir tahrirde Niğbolu livâsı nâhiyeleri şu şekilde sıralanmıştır: Niğbolu, İvrâça, İzladi, Lofça, Tırnova, Çernoy, Hezargrad, Şumnu, Yanbolu, Zağra-i Yenice, Zağra-i Eske-hisar. Yine bu defter bu livâının kalelerini de söylece sıralamaktadır: Niğbolu, Hlonik, Ziştay, Tırnova, Tutrakan, نَزْرَقَةُ, Çernoy, Yırgögi-berü yaka (Ruscuk), Yırgögi-Öte yaka-. (Krş. 467 n. dft.). Bu suretle, İbrahim Paşa devrindeki tahrirde kaydedilmeyen iki nâhiye (İzladi, Çernoy) ve Paşa livâsı ile Çirmen livâısından iki nâhiye (Eskihisar-Zağra, Yenice-Zağra) bu livâya eklenmiştir.

TAYYİB GÖKBİLGİN

268

⁶² Burada Rus olarak gösterilen yer Ruscuk kasabasıdır. Bu vesikada Yirgögi ile ikisinin aynı olduğu işaret olunmuştur. Cihannümâ ise “nehr-i Tuna’nın Eflak tarafında Ruscuk’dan bir miktar aşağı kasaba ve kazâdır, kal’asını bir cânip-ten ihata idüp mahallati ol nehrin kara tarafında väki olmuştur” diyerek Tuna’nın iki yakasında bulunan bu iki kal’ा ve kasabayı tefrik etmiştir. Diğer taraftan 370 n. defter “kazâ-i Chernoy” da “nefs-i Orus اوروس (Rus)” göstermektedir ki, Cihannümâ bunun sebebini bize anlatmaktadır: “sâbika kal’ा ve şehr Tuna’dan nisif merhale Chernoy mahalli olup bâdefletih Ruscuk mahalli binâ ve tâmir olunmuş”. Belki de bu yüzünden ki, 370 n. tahrir defterinde kaydolunduğu üzere, bu kasaba ahâlisi kâmilen avarız-ı divâniyye ve tekâlîf-i örfiyeden mu’af ve müsellem olmuşlardır. Fâtih devrinde Niğbolu, Vidin kaleleri ile birlikte Yirgögi (Yergögi) kal’ası müstahfizâni cemâatine de Gümülcine memlehaları mukataâtından mevâcip verildiğini görüyoruz (Edirne ve Paşa libâsı, s. 151). Nahcivan seferinden sonra tahrir ve yukarıda işaret olunan (Not 38) defterde ise Niğbolu livâsi kal’aları arasında hem Yirgögi -berü yaka- ki Ruscuk olması lazımdır - hemde kal’ası Yirgögi -ôte yaka- ve aynı zamanda Chernoy kal’ası yazılmıştır. Bu sırada (XVI. asır ortası) “nâhiye-i Chernoy” da “nefs-i Tutrakan” 20.332 akçe ile Pâdişahin kadim hassalarından ve aynı nâhiyede bulunan “nefs-i Rus” 95.726 akçe ile Pertev Paşa hasalarından idi.

⁶³ 370 n. defter bu kasaba için, “nefs-i Ivraça bazâri durur ve gümüş mâdenidir” der ki, diğer bütün mâden şehirleri gibi burası da Pâdişah hâssi olmuştur. Kezâ Kanûnî devrine âit 416 n. tahrir deft. “nefs-i Ivraça’dâ mâden olup müslümanları ve keferesi mâden mesâlihine hizmetleri ve mâden masraflarına haftadan haf-taya akçe cem’ idüb mâdene sarfettikleriçün avâriz-ı divâniyyeden mu’afolar” demektedir. Bu esnada nefsi Ivraça 74 müslim, 354 gebrân hânesi, demirci olan kipti ve 53.162 akçe hasılı ile Pâdişâch hâssıdır (Krş. 416 n. deft. 1556 da 72.215 akçe hasılı ve tâfsilât için bk. 467 n. deft.).

⁶⁴ Cihannümâ, burası için “Tuna kenarında yarда evleri çam tahtasından bir kasaba-i kebire ve kazâ ve livâ...” demekte ve “Vâfir bahçesi, bağı, cevâmiî üç yerde hamamı ve bir tell-i refî’de bir kapulu taş hisarı vardır andan Tuna kena-rına iner bir sur dahi çevrilüp” diye tâsvifini yapmaktadır. XVI. asra âit tahrir defterleri (416, 467 n. tapu defterleri.) bu livâyı hep mirlivâ hâssi olarak göstermektedir. Bu kasabadaki müslüman cemâati “kâfirden kaleye ihtiyat ve hifza ihtiyaç väki oldukda kal’ा içine girüp baklerler imiş ol sebepten avârizdan mu’af ola deyû defter-i köhnede mukayyed olup” Fâtih devrinden beri bu statülerini muhafaza et-mişlerdi. Kale içindekilerle berâber 20 mahallede 463 müslim ve 25 mahallede 396 gebrân hânesi bulunuyordu. Aynı zamanda Voynuklar, kapudan hizmetkârları, Niğboluile karşısındaki Hlonik kal’asını bekliyen zerberekçiyan, okçiyân, topçuyân da vardı. Hâsili cem’ân 321.971 akçe idi (416 n. deft.). Bu asrin ortalarında mirlivâ hassları arasında görülmektedir (Krş. 467 n. deft.).

⁶⁵ 370 n. tahrir defteri de burasının “hass-ı za’îm” olduğuna -aynı gelir ile- işaret ettikten sonra şu izahatı da vermektedir: “nefs-i Lofca ikamet cem’ olunur ve hâzâri durur kasabadır”. Bu devre âit diğer tahrir deft. (416 n.) “nefs-i Lofca’yi zeâmet-i benâmi Mehmed Bey veled-i Hüsrev Bey kethûdâ-i atîk-i Rumeli” olarak kaydetmekte ve 6 mahallesinde 133 müslim ve 13 mahallesinde 156 gebrân hânesi yazmış bulunmaktadır, hâsili da 31.103 göstermektedir. Nahcivan seferinden

sonra yapılan tahrirde ise “nefs-i Lofca” 34.280 akçe hâsil ile Pertev Paşa hassları arasında bulunuyordu (krş. 467 n. deft.).

⁶⁶ Bu ve 370 n. defter İskender Çelebi hayatı iken tesbit ve tanzim edilmişti; diğer kayıt şöyledir: “خاصهاء صدر الاكارم والاعاظم حضرت اسكندر چای” Trnova, daha sonra Süleyman Paşa (Hadim) hassları arasında (206 müslim, 379 gebrân hânesi, ayrıca Lâtinân-ı Dubrovnik, hâsili 64.671 akçe) idi (416 n. deft.). Daha sonra ise Ali Paşa (Semiz) hasslarından bulunduğu (66.741 hâsîl ile) görülmektedir (467 n. deft.).

⁶⁷ Şumnu kasabası 1556 da 22.137 akçe ile “kadîm” Pâdişah hâssi idi (krş. 467 n. deft.).

⁶⁸ 370 n. defterde bu kazâya âit daha fazla bilgi vardır: bu kasabanın iskele olduğu, fakat Niğbolu mîrlivâsi Mehmed Bey veled-i Ali Bey bin Mihal’în hâssi bulunduğu (aynı hâsîl ile) görülmektedir. Bu asır ortalarında Ziştøy, Niğbolu nâhiyesinde bir köy olarak Voynuk seraskeri Hüseyin’în timarı idi (krş. 467 n. deft.).

⁶⁹ Rumeli’de ilk teşkil edilen livâlardan olup Cihannümâ’nın harap olduğunu (XVII. asırda) bildirdiği kalesi, her halde liva merkezi olmasında bir âmil bulunmuş olsa gerektir. Beğlerbeğine tâbi olan sancakbeyinden başka bu eyâlete merbut olan yedi yûrûk beğinden biri mîr-i yûrûkân-ı Vize idi ve bu yûrûkler Vize havâlisinde bulunuyordu. Aynı Ali bu livâının 224.465 akçe sancakbeyi hâssi ve 44 cebelûsu bulduğunu, livâ dahilinde 20 zeâmet ile 79 timar bulunduğu tesbit etmiştir. Sonradan Vize livâsi da Silistre eyâletine bağlanan sancaklardan biri oldu. Kâtip Çelebi, bu ve 370 numaralı defterde yazılanlardan başka Pınar-Hisar, Çatalca ve Saray kazâlarını da Vize’ye tâbi göstermektedir.

⁷⁰ Bunun hangi Kasım Paşa olduğu bilinmemekle beraber Güzelce Kasım Paşa olması daha fazla muhtemeldir. 370 n. tahrir defteri Vize kasabasının, ismini zikretmeyerek, mîrlivâ hasslarından bulunduğu (aynı şekilde 25.000 akçe), bu hâsîl galle, ispençe ile âsiyâb rüsumundan, şira, kovan, bostan ve çayır öşüründen ibaret olduğunu, nâhiye-i mezbûre niyâbetinin, serbest olmamış timarlardan nisif, cûrm-i cinâyet, bâc-ı bazar, şehir yakınındaki mezrealar mahsulu sayıldığını bildirmektedir.

⁷¹ Mesih Paşa’nın diğer çocukları için bk. Edirne ve Paşa Livâsı, s. 439. 1503 de Bâyezid II. den ihsan alan Mahmud Çelebi’yi (Bey) tanıdığımız gibi Kanûnî devri başlarında Mesih Paşa evkafına mütevelli olan diğer bir torunu Ahmed Bey hakkında da bilgimiz vardır. Bu zâtın bu sırada Vize mîrlivâsi olması ihtimali zâifdir. Her halde Hayrebolu’ya zeâmet suretiyle ve bir sipahi olarak tasarruf ediyordu. Burası da biraz sonra mîrlivâ hâssi olmuştu (370 n. deft.).

⁷² Burada sâdece Dânişmend-eski deniyorsa da 370 tahrir defterinde “Baba-Eskisi nâm-ı diğer Dânişmend-Eskisi” olarak ve Vize mîrlivâsi haslarından diye kayıtlıdır. Yol üzerinde bir kasaba olduğu için halkın “âyende ve revendeye hizmet” ettiği de işaret olunmuştur.

⁷³ Kırk-Kilise, Rumeli’de Müsellem-sancağı idi ki, burada Vize livâsına bağlı bulunmakla beraber Müsellem beğî tasarrufunda olduğu, 370 de ise doğrudan doğuya Kırk-Kilise mîrlivâsi haslarından bulunduğu kaydedilmiştir.

⁷⁴ İstanbul’daki Fâtih Sultan Mehmed evkasının 894 (1489) senesine âit muhasebesinde Çorlu’ya tâbi Ereğli koryesi vâridati kaydedildiği gibi 935 (1529)

tahririnde de Kirk-Kilise'ye tábi, herhalde, diğer bir Eregli köyü bu vakfa áit görürümektedir (ayn esr. s. 303, 309). Vâridatları ve ehemmiyetleri dikkate alınırsa, bunun, ikincisi, ýáni Silivri'ye yakın olup da bugün dahi Çorlu'ya bağlı bulunan Eregli olması daha fazla muhtemeldir. Bu tarihten 30-40 sene önce bu Eregli'nin memleha vâridati ile birlikte bir yük akçeye yakın vâridati vardı.

⁷⁵ Silivri bu sırada üç müsliman mahallesi, 12 hristiyan mahallesi ile vakfa äitti. Kasabanın umumî vaziyeti ile, bu asır ortalarındaki durumu için tafsilât Edirne ve Paşa livâsı (s. 303, 312 v. d.) eserindedir.

⁷⁶ 1489 da burası diğer bir kısım köylerle birlikte vakfa áit olarak tahrir edilmiştir (ayn. esr. s. 303).

⁷⁷ Bu livâ Koca Nişancı tarafından derece-i sâdisede ayrıca bahis konusu edildiği gibi, 921 (1515) tarihli mufassal bir timar defterinde de nâhiyeleri tek bir istisnâ ile, Ergene ilâvesile, kaydolunmaktadır (ayn. esr. s. 18). XVII. asırda Cihannümâ bunu orta kol memleketlerinden saymakta ve nâhiyelerine cisr-i Mustafa Paşa ile başlamaktadır. Bu devirde bu livâ, Aynı Ali'ya göre, 20 zeâmet ve 130 timardan mütesekkildi.

⁷⁸ Fâtih devrinde bu kasabanın mîr-i âlem hasslarından olduğu ve içinde İmâret, câmi ve gebrân mahalleleri bulunduğu görülmektedir. (ayn. csr. göst. yer.) No. 370 tahrîr defteri ise bu kaydın aynını bildirmektedir.

⁷⁹ Burada bahis konusu olan Hasköy, Filibe'den bir merhale beride olan Uzunca ova-Hasköy'dür. Burasının Çirmen'in "ahâr haddi" olduğunu söyleyen Kâtîp Çelebi, Hasköy olarak bize, Havass-ı Mahmud Paşa olarak tanınan, Havsa kazası dahilindeki Hasköy'ü tanıtmaktadır.

⁸⁰ No. 370 tahrir defteri burayı olarak işaret etmekte olup Cihannümâda Eynecik (Inecik) şeklinde geçmektedir.

⁸¹ Aynı tahrir defteri Kazâ-i yenileme Çırpan der livâ-i Cirmen olarak ve za'i min ismini zikretmeyerek 20.056 akçelik zeâmet kaydetmektedir.

⁸² Tekirdağ'da da Çirmen'e tâbi idi. Bu tahrir defteri de İstanbul'daki Fâtih Câmii evkafına merbut olduğunu teyid etmektedir. (Tafsîlât için bk. Edirne ve Paşa Livâsi, s. 313).

⁸⁸ Tabakatülmemâlik... müellifi Sofya livâsını ayrıca zikretmez, her halde, "Paşa sancığında olan medâyin ve kılâ ve kasabat ve nevâhî..." meyanında telâkki eder. Zâten 370 numaralı defter de Paşa livâsında Sofya kasabası olarak mutâlâva ve kaydetmektedir. Aynı Ali, Paşa sancığında Sofya ve Manastırı merkez olarak kayıt ve işaret ettiği gibi Kâtip Çelebi de ("belde-i mezbûre livâsı Paşa sancığı tâbir olunup..." demektedir. Ancak, burada bu livâ dahilinde zikredilen kasabalarдан başka, Cihannümâ, aşağıda diğer bir livâ kasabaları arasında kaydedildiğini göreceğimiz Dubniçe, Radomir kazalarını da saymaktadır. Diğer taraftan, H. 896 tarihli Rumeli gebrân cizyesi tevziâtını gösteren bir defter, Sofya'yı bir livâ olarak zikretmekte ve buraya tâbi bir de Aşağı-Bucak denilen bir yeri göstermektedir. (krş Edirne ve Paşa Livâsı... s. 155) H. 934 tarihindeki bir "defter-i mücmel-i Livâ-i Sofya" bu sancak dahilinde İhtiman'dan gayri bütün nâhiyeleri ihtiva etmekte, fakat, Cihannümâ'nın kaydettiği yerleri almamaktadır (krş. 145 n. tapu deft.).

⁸⁴ 370 numaralı tahrir defteri Sofya kasabasını aynı miktar hâsl ile Rumeli mîmrîrâni hassi olarak bildirmektedir. Filhakika Sofya şehri ve daha bâzı köyler

Pâdişah hâssi iken ifrâz olunarak, bir aralık H. (934 tarihinde) Rumeli beglerbeği Behram Paşa'ya verilmiştir. (Krş. 145 n. tapu deft.).

⁸⁵ 370 n. defter de bu kasabannı gümüş mâdeni olduğunu bildirir ve “bâzâri durur” tâbirile pazar kurulduğunu anlatır. Hâsilini da, Pâdişah hâssi olduğunu belirtmemekle beraber, 96.417 akçe göstermektedir ki, bu rakamı, defterimizde yeri açık bırakılan mikdar olarak kabul etmek lazımdır. Mamafih, 145 n. tahrîr defteri *nâfs-i Pireznik'in*, gümüş madeni ve Pâdişah hasslarından olduğunu kaydederek hâsilinin “ma'a nukre-i maden-i mezbûre” ile 37.045 akçe olduğunu bildirmektedir.

⁸⁶ Bu kasaba bu defterde Çitrofca gibi yazılmışsa da yanlıştır. 370 n. tahrîr defteri diğer adının Jeleznik (لِيزْنِك) olduğunu ve “mâden-i bâzârgâh” bulunduğuunu aynı hâsil ile bildirmektedir (ayrıca bk. 145 n. tapu deft.).

⁸⁷ 370 n. defter Samakov kazasını bir yerde مَهَارَقُوا وَلَغْرَقُوا, başka bir yerde مَهَارَقُوا وَلَوَّا كَوْ olarak kaydetmekte ve buradaki hâsili göstermektedir (ayrıca krş. 145 n. tapu deft.).

⁸⁸ Pirot ismini de taşıyan bu kasaba İskender Çelebi elinde hâss olarak bulunuyordu. 370 n. defter aynı hasılın “hassha-i İskender Çelebi defterdâr-ı dergâh-ı âli” olduğunu tasrih eder. Ancak, bu devirde Rumeli'de “timar ber-veçh-i çiftlik der tasarruf-ı İskender Bey defterdâr...” da gösterilmektedir (krş. Edirne ve Paşa Livâsi.. s. 86, ayrıca bk. 145 n. tapu deft.).

⁸⁹ 370 n. defter bu kasabanın, o sırada Rumeli kethüdası olan Hüsam Bey'in ~~zâmetinden~~ olduğunu işaret eder. Bir müddet sonra, bu zâtin Rumeli defterdarı ~~zâfiyye~~ Tekirdağ'ı'nı hâss olarak tasarruf ettiğini biliyoruz (Krş. 128 n. tahrîr defterinden naklen Edirne ve Paşa livâsi.. s. 84; kezâ bk. 145 n. tapu deft.).

⁹⁰ (Mahmud Bey b. İskender b. Mihaloğlu hakkında bk. ayn. esr. index).

⁹¹ Tabakatümmemâlik mukaddimesi on birinci dereceyi bu sancığın beyanına ~~hâs~~ettiği gibi; Aynî Ali de Rumeli eyaleti içinde Köstendil livâsının has, cebelü v. s. bildirir. 167 n. defter bu livâının 15 safer 937 tarihli (8. X. 1530) mahsulât icmâl muhasebesini (s. 198) nakletmekte ve bu livâya bağlı yerlerin durumunu ~~se~~ralamaktadır. Burasının 1503 de Mahmud Bey adında bir mîrlivası bulunduğu da malûmdur. Bir icmâl defteri bu livâının 1530 da 4 kadılık yer olduğunu bildirivora da, bu defter 9 kasaba olarak kaydetmektedir (Edirne ve Paşa livâsi..) 892 tarihli ve Köstendil livâsının (Alaca hisar ve Ezenbul livâsı ile birlikte) voynuklamâm esamisini gösteren bir tahrîr defteri (21 n. tapu deft.) şu nâhiyeleri zikretmektedir (Ilica, Radomir, İvrâniye, Nögeriç, Tikves (tâbi-i Kaza-i Ustrumca), Menlik (tâbi-i kazâ-i Timurhisar), İstip, Koçana (tâlib-i kazâ-i İstip), Ustrumca, Doyran-gölü (der kazâ-i Ustrumca). Öyle görünüyor ki, burada zikredilen Kratova ile Dubnica sonradan ilhak edilmiş olacaktır. 957 tarihli diğer bir Köstendil livâsı tahrîr defteri bu livâyi Ilica, Kratova, Ustrumca, İvrânye kazâlarına ayırmakta ve Ilica kazâsını Ilica, İslavişte اسلاموشتہ, Biyalic بیالیچ, Dubnicza (“hâliyâ müstakil kadılık oldu” hâsiyesi var), Radomir, Sersil maa' Gorna Krasna مورنے غراته nâhiyelerini ihtiva etmektedir. Kratova kazası Kratova, İstip, Koçana, Nögeriç nâhiyelerinden, Ustrumca kazâsına Ustrumca, Tikves, Menlik (der kazâ-i Timurhisar), Toyran-gölü ve diğer dört nâhiyesi, İvrâniye kazâsı da İvrâniye ve gayrûhâ nâhiyelerini ihtiva ediyordu (krş. 269 n. tapu deft.).

⁹² Kratova kasabası bu devirde 28 mahalleden ve 165 müslim, 606 gebrân,

11 yahudi hânesinden mürekkep görünüyordu (167 n. defter) bütün kazâ pâdişah hâssi olarak 1.483.529 akçe gelir temin ediyordu. Kâtip Çelebi, buranın tavsifini yaparken, gümüş ve bakır madenleri olduğunu, bakırcılar çarşısı ile darphânesi bulunduğuunu, bir câmii ve iki hamamı mevcut olduğunu (XVII. asır) bildirmektedir.

⁹³ Aynı tahrir defteri burayı Köstendil livâsi içinde tasrih eder. XVII. asırda küçük bir belde olduğunu, câmii, hamamı, ufak bir çarşısı bulunduğu, Orta yoldan Üsküb'e giderken buraya uğradıklarını Cihannûmâ'dan öğreniyoruz.

⁹⁴ 167 n. defter, bu kasabayı tâbi-i kazâ-i Timurhisar olarak kaydetmektedir ki, H.883 (1478) tarihli çeltik mukataası kayıtlarında da Menlik ve Demirhisar birlikte geçmektedir. Fâtih devrinde burası zeâmet olarak Karamânî Mehmed Paşa'nın tasarrufunda iken bu devirde vezir Çoban Mustafa Paşa elinde görülmektedir. Onun H. 935 de (1529) vefatından sonra ise sadrazam İbrahim Paşa'nın hasslarından bulunduğu 167 n. tahrir defterinde kayıtlıdır. Bu esnâda Menlik kasabası 22 mahalleden ibaretti ve 14 müslim, 560 gebrân hanesi, 2 kiptî mahallesi vardı, hâsilî aynı mikdarda idi. Mustafa Paşa'nın bu devirde, muhtelif yerlerdeki hassları yakânu 1.230.332 akçeyi buluyordu (tafsîlât için bk. Topkapı Arşivi D. 544; kezâ bk. 141 n. tapu deft.).

⁹⁵ Bu kasaba H. 895 (1489) tahrir kayıtlarında Ilâica-i Köstendil (krş. Edirne ve Paşa Livâsi... s. 156 v. d.) olarak geçmektedir ki, burada da ayrıca livâ merkezi kaydedildiğine göre Ilâica kasabası Köstendil'i işaret ediyor demektir. Zâten Kâtip Çelebi de Köstendil'in 12 yerde ilâcaları olduğunu, bunların içinde Bey-Ilâicası mükellef bulunduğu kaydeden, 167 n. defter bu devirde Köstendil mîrlivâsının Mehmed Bey b. Ahmed Ağa isminde birisi olduğunu bildirmektedir. Bu zâtın ve âilesine mensup kimselerin bu bölgede mülkleri vardı (bk. Edirne ve Paşa Livâsi... s. 380, 381) h. 934 de nefis-i Ilâica Köstendil mîrlivâsı Mehmed Bey'in hasslarından (hâsil 21.373 akçe) idi (Krş. 141 n. tapu deft.).

⁹⁶ Cihannûmâ'nın Köstendil'den bir merhale garpte Karadağ eteğinde bir kasaba ve kazâ dediği, demir mâdenleri sebebiyle baltalar ve silâhlar yapıldığını bildirdiği İvrâniye kasabası, 167 n. tahrir defterine göre, bu sırada 33 müslim hânesi, 33 gebrân hânesini ihtiva ediyordu. Bu kasabada Gedik Ahmed Paşa'nın bir Cuma mesidi bulunduğunu ve buraya vakıflar yapıldığını da yine tahrir kayıtlarından öğreniyoruz (krş. Edirne ve Paşa livâsi... s. 381; kezâ bk. 141 n. tapu deft.).

⁹⁷ 167 n. defter bu sırada 10 müslim, 5 gebrân hanesi, bir akıncı cemaati kaydetmektedir. Kâtip Çelebi, XVII. asırda burada bir tepe üzerinde harap bir kaleyi olduğunu, câmi ve hamamları bulunduğu bildirir. (ayrıca bk. 141 n. tapu deft.).

⁹⁸ 167 n. defter Köstendil livâsında bu kasabanın 9 mahallesini kaydetmiştir.

⁹⁹ Bu kasabanın adının Nogeriç şeklinde olması da mümkündür. XV. asır sonlarına doğru bu kasabanın gebrân cizyesi İslîp ile birlikte hesaplanıyordu (Edirne ve Paşa livâsi. s. 156). Bahsedilen subâşı belki de n. 141 de zikrolunan Hamza bin Ali Bey (30.833 akçe zeâmet ile) olacaktır.

¹⁰⁰ Tabakatülmemalik müellifi Midilli livâsını zikretmiyorsa da bu adanın

fetihten itibaren bir sancak olduğunu biliyoruz. 1503 de Mustafa Bey adında bir mîrlivâsı vardı (krş. Edirne ve Paşa-livâsı s. 481). Aynı Ali risâlesinde Rumeli sancakları arasında bunu da kaydeder. Defterimizde Midilli kasabası ile diğer tek kasabanın (Molivo) bu esnada Rodos mîrlivâsı tasarrufunda olduğu bildirilmektedir ki, bu mevki sancak beyliğinin münhal bulunduğu anlaşılmaktadır.

¹⁰¹ Sonradan Budin Eyaletine bağlanan Semendre Tabakatülmemâlik ve Ali Aynı risâlesinde Rumeli teşkilâtı içinde sayılmamaktadırlar. Cihannümâ, dâr-i mülk-i Hâs olarak bildirmekte ve bu livâya bağlı beldeleri -ki XVII. asırda bu defterdekinden daha fazla sayıda göstermektedir- sıralamaktadır: Belgrad, Havâle, Hram, Yagodina, Rudnik, Çaçka, Pasorofça (Pasarofça); Rasova, Timok, Kuçayna, Kara Goyoçka, Pojegaçık, Ujiç, Valpova.

XVI. asırda Semendre livâsı eflâkları da ayrı bir statüye tâbi idi ve bunların kanunnâmelerini de ihtiyâ eden tahrir defterleri hangi nâhiyedeki hangi köylerin hangi kenezlere bağlı olduklarını tesbit etmekte bulunuyordu. H.934 târihli Semendre livâsı Eflâklarından bâzlarını gösteren bir tahrir defteri (144 n. tapu deft.) ezcümle Belgrad nâhiyesini ve bu kazâya tâbi Jeleznik ^{جليزنيك} mâdenini, Ujiçe nâhiyesini ve buraya bağlı Valpova (diğer ismi ile Zagor ^{زاغور}), Osad ^{اوصاد} ve Sokol ^{صوقول} nâhiyelerinin eflâklarını bildirmektedir.

¹⁰² H. 903 târihli bir tahrir defteri Semendre livâsında gösterdiği Niş'in reâyâ ^{رسام}esâmısını tesbit etmekte ve nefsi Niş'in Semendre mîrlivâsı hâssi olduğunu tasrih etmektedir. O sırada Niş'in üç mahallesi ile bir cemaâtinde 172 müslim hânesi vardı ve bunlardan 2583 akçe hâsil temin ediliyordu. 55 gebrân avâriz hânesinden başka iki ulak atı besliyen şehrde 40 kişi bulunuyordu ki, bunlar tekâlif-i örfiyeden müsâlem idiler (diğer timarlar, Niş evkâfi ve tâfsilât için bk. 27 n. tapu. deft.).

¹⁰³ H. 890 târihli ve İskenderiye (İskodra, Arnavud İskenderiyesi) livâsının mahsûlat ve rusumunu, timar ve zeâmetlerini gösteren bir tahrir defteri (17 n. tapu deft.) bu sancığa bağlı daha başka yerleri de tesbit etmiş bulunmaktadır. Ezcümle nâhiye-i Bihor ^{بهر}, nâhiye-i Tigravîste ^{تغوشة}, nâhiye-i Klopotnik ^{قلوباتيك} tâbi-i Kazâ-i Vulçiturn, nâhiye-i Piperler ^{پيرلر}, tâbi-i livâ-i İskenderiye, nâhiye-i Kılimente ^{كيلمنتيه}, vilâyet-i Palv ^{پالو}, nâhiye-i Îzlarika ^{ازلارقا} tâbi-i Plav an kazâ-i Bihor (Bihor), nâhiye-i Foça tâbi-i kazâ-i Podgorice, Kazâ-i Depe-Döken ^{پ دوكن} v. s. yerlerde kaydolunmuştur. Aynı Ali, Risâlesinde bu livâının 459.200 akçelik hasları, 49 cebelusu, 49 zeâmeti ve 205 timarı bulduğunu söyleyerek, bahis konusu defter ~~مکاتل~~ incelenirse (tafsilât için bk. 17 n. defter) hemen bir asırlik zaman zarfında ~~باز~~ olan fark göze çarpar. Cihannümâ, bu livâının tevâbiini, İpek ve Podgorice'yi ~~زكريماكسىز~~, Gölbâşı, Dragoz, Karacadağ, Ülgün ve Bar olarak saymaktadır ki, bu zamana âit, yâni XVII. asır ortalarındaki diğer bir defter bu mevkileri ve daha hâzi yerleri İskenderiye sancığına bağlı nâhiyeler olarak göstermektedir (tafsilât için bk. 747 n. tapu deft.).

¹⁰⁴ İpek nâhiyesi H.890 tarihinde de İskenderiye mîrlivâsı hâssi idi ve nefsi-i İpek 33 hâne müslim ve 6 mahallede 104 hâne zimmî reâyayı ihtiva ediyordu, hâsili 30001 akçe idi (Krş..17 n. tapu deft.). Bu defter aynı zamanda İpek Voynuklarını da mufassal bir şekilde bildirmektedir. Cihannümâ, burasının Prizrin, Yeni-Pazar ve Bihor yanında bir kaza olduğunu kaydediyor. (İpek nâhiyesinin XVII. asır ortalarındaki durumu hakkında bk. 747 n. tapu deft.).

TAYYİB GÖKBİLGİN

274

¹⁰⁵ Nefs-i İskenderiye H. 890 da mirlivâ hâssi idi. Bu tarihte kasabada İskenderiye gebrâni 23 hâne, hâsil 28100 akçe idi. Bundan başka, evvelce Boyane بويانه, köprüsü meremmeti ve diğer işler için, Pâdişah hükümü ve Beğlerbeği mektubu ile, bâzı gayr-i müslim reâya tâyin olunmuş iken, sonradan bunlar da sancakbegine raiyyet kaydolunmuşlar ve o işe bakmak üzere başka taraftan adamlar ayrılmıştı. Kezâ nefس-i Dragoz درگوز -ki İskodra'ya yakındır- varoşunda mütemekkin ve sancakbegine hâss tâyin olunan zimmî reâya da vardı (tafsilât için bk. 17 n. defter).

¹⁰⁶ Bu sancağın H. 912 tahrir defteri (34 n. tapu deft.) şu kısımlarda tesbit etmiştir: Pâdişah hassları, Mirlivâ hassları, Mimirân hasları, livâ zeâmetleri, Ergiro-Kasrı timarları, Delvine sipahileri timarları, Premedi sipâhileri timarları, İskrapar sipahileri timarları, Belgrad (Berat) ve Mezake sipâhileri timarları, Kanina sipâhileri timarları ve evkaf. Bu livâya bağlı kale müstahfazlarını ise Ergiro-Kasrı, Delvine, Depe-delen, Premedi, Klisura, İskrapar, Belgrad, Kanina, Avlonya kaleleri müstahfızları ve livâ voynukları olarak tahrir etmiştir. Avlonya livâsına Aynî -Ali Efendi 229.000 akçelik hasları ve 45 cebelûs ile, 38 zeâmet ve 479 timar olarak kaydeden ki, H. 1036 tarihli bir tahrir defteri (747 n. defter) bu sancakta 68 zaîm, 130 u. tezkereli ve 350 si tczkeresiz olmak üzere 477 sipahi göstermekle aynı rakamları vermektedir. Avlonya'nın H. 926 tarihli ve henüz Yavuz Sultan Selim sultanatında yapılan bir tahriri de nefس-i Avlonya'da -ki yine Pâdişah hâssidir- tuzciyan ve muhtelif yahudi cemaatleri (Portakal, İspanyol, Otranto v. s.) yazılmış ve hâsili aşağı yukarı aynı miktarda gösterilmiştir. Belgrad, Delvine, Depedelen Kanina (mahalleleri ve muhtelif cemaatleri ve gelirleriyle) mirlivâ hâssi görünümektedir. Bu esnâda nefس-i İskrapar Mustafa Paşa birâderi Murad'ın zeâmetinde, nefس-i Premedi Ali bin Fikri فکر بن علی zeâmetinde bulunuyordu (Tafsilât için bk. 99 n. tapu deft.).

¹⁰⁷ H. 912 târihli defter de burayı Pâdişah hâssi gösteriyor, fakat, o tarihte 665 gebr ve 97 yahudi hânesi ile nefس-i Avlonya hâsilini 878.355 akçe göstermektedir (Krş. 34 n. tapu deft.).

¹⁰⁸ H. 912 de burada 395 gebr hânesi, 11 yahudi hânesi görülmekte ve müslümanların aşâri, niyabet-i vilâyet ile 65.915 akçe hâsili mirlivâ hâssi olarak kaydetilmiş bulunmaktadır (Krş. ayn. deft.).

¹⁰⁹ H. 912 de de nefس-i Delvine Avlonya mirlivası hâssidir-Bu sırada mirlivâ Davud Beydir-ve 120 hâne ile 19.798 akçe hâsili vardır (bk. ayn. deft.). Fakat, İbrahim Paşa sadaretinde Avlonya livâsına bağlı görünen Delvine asır ortalarında artık müstakil sancak hâline gelmiştir ki, buna Tabakatülmemâlik'de on beşinci derecede zikrini görmekteyiz ve H. 958 den itibaren livâının ayrıca tahririnin yapıldığına şahit oluyoruz. XVII. asır ortalarında yapılan tahrirde ise bu devirde Yanya livâsına bağlı gördüğümüz bir yerin (Aydonat) Delvine'ye raptedildiği anlaşılmaktadır. (XVII. asır ortalarında Delvine sancağına bağlı nâhiyeler için bk. 608 n. tapu deft.). Tahrir defterleri kataloğunda H. 958 tarihine âit gösterilen, hakikat halde, Selim II. devrinde yazıldığı anlaşılan Delvine livâsı "Cedid, mufassal" defteri bu sancağı Delvine, Prakalma بركاله, Karveleş قروش، Aydonat, Mazrak خارق nâhiyelerine ayrılmış göstermektedir. (tafsilât için bk. 273 n. tapu deft.).

¹¹⁰ H. 912 de Tepedelen kalesinin müstahfızlarına ayrılan timarlar arasında

bu kasabann kadısı ile kale dizdarı, kethüdası v. s. ye âit timarlar da vardı (Krş. 34 n. tapu deft.). Cihannümâ burayı Arnavud Belgrad'ı, İskrapar, Premedi ve Ergiro-Kasrı arasında bir kasaba ve kazâ olarak zikreder.

¹¹¹ Kanina'ya-ki Avlonya'nın tam cenubundadır-kimin tasarruf ettiği burada zikredilmemiş gibi 912 de de bu nâhiye timarlarına serasker-i Kanina İvaz Hoca timarı ile başlandığı görülmektedir (bk. ayn. deft.).

¹¹² H. 912 de nefş-i İskrapar 192 gebr, 15 müslim hânesi ve 13.560 akçe ile sersolak zaim Hamza Bey'in zeâmetinde idi (bk. ayn. deft.).

¹¹³ H. 912 de nefş-i Premedi 136 hânesi ve bir baştinesi ile be-resm-i timar subası tasarrufunda idi ve 16.478 akçe hâsili vardı (ayn. deft.).

¹¹⁴ H. 912 de nefş-i Ergirov Kasrı mirlivâ hâssi idi ve niyabet-i vilâyet ve Çeltük ile birlikte hâsili 25.726 akçe idi (Krş. ayn. tapu deft.).

¹¹⁵ Tabakatülmemâlik 13 üncü dereceyi İlbasan sancığına tahsis etmekte, Aynî Ali Efendi de 200.963 akçelik hassları ve 45 cebelûsu, 18 zeâmet ve 138 timarı bulduğunu bildirmektedir. Bu arada yalnız İlbasan ile Drac'dan müteşekkil görünen livâ, H. 1036 da 4 nâhiyeden, ayrıca Cerminka جرمینقا ve İşbat اشباتında ilâvesiyle, mürekkep görülmektedir (Krş. 747 n. defter.). Kezâ bu defter zaîm ve sipâhi sayısını 152 nefer, cebeluyâni 1031 nefer göstermiştir.

¹¹⁶ Koca Nişancı da eserinde Ohri sancağından on altıncı derecede bahsededen bildirmektedir. Bu livâ burada iki beldeden ibâret göründüğü halde XVII. tahrirlerinde bir çok kazâ ve nâhiyelerden mürekkep görülmektedir. Aynî Ali 435-299 akçelik hassları 60 zeâmeti, 342 timarı bulunduğu bildirir. H. 1036 da ise 310 zaim ve sipâhi, 655 cebelûsu kaydolunmuju (Krş. 747 n. tapu deft.). 1022 de 1036 daki tahrirler bu livânın ihtiyâ ettiği nâhiyeleri Ohri ve Akçehisar'dan başka, Usturuga اوستۇغا, Prespe برسپه, Debre-i دبرېزه, İstarova اوستارو، Gora غوره, Mokri موگىزى، Velikobrdo ولقوبردە, Debre-i Bâlâ، Debre-i Zîr، Zom زوم، Reka رەكىز، Kortin قورتىن، Miroküga ميروكوغە, Sere سەرە, nâhiyeleri ve bir de yukarıda İlbasan sancığına bağlı gördüğümüz Cermenka جرمەنقا nahiyesi olarak göstermektedirler (717 ve 747 n. tapu deft.). Cihannümâ bu isimlerden bazılarını, bu livâya bağlı olarak sayar.

¹¹⁷ H. 1022 de Ohri yine mirlivâ hâssi idi. Tahrirde kasabalarda yazılan 349 nefer ~~شۇمان~~ Ohri kalei tamira muhtaç olduğu zaman, hristiyan reâyâyi bu işe ~~كىمكىل~~, kendileri de mutemed olup, karşılığında tekâlif-i divâniyyeden mu'af buluları. Çoğu küçük olan 25 mahallesinde 257 gebr hânesi vardı ve hâsili da 5-333 akçe idi (krş. 717 n. defter).

¹¹⁸ Kâtip Çelebi bir kale ve kazâ olarak Akçehisarı Ohri livâsında gösterir Prespe, Kolonya, Opar gibi bazı kazaları bu arada zikreder ki, 717 n. defter ~~كىدا~~ (not 92) sayılan bazı nâhiyeleri Akçehisar kazâsı muzâfatından olarak ~~ئەئەمىسى~~ bununla alâkadar görülmektedir.

¹¹⁹ Ağrıboz livâsı h. 912 de burada zikredilenlerden başka nâhiye-i Mandud ~~ئەلەن~~, nâhiye-i Oroz اوروز، nâhiye-i Ulunar اولۇنار، H. 946 da ise ayrıca Talande طالاندە yi ihtiyâ ediyordu. XVI. asrin birinci yarısında bu ~~ئەنقاڭتا~~ Pâdişah hassları olarak memleha mukataaları (İzdin, Ağrıboz, Atina, Talande, Salone memlehalari), iskele mukataaları (Ağrıboz, Kızılhisar, Oruz, Salone, Talende, Izdin, Ahnos, Androz, Atina, Meğara مەغارە, iskeleleri) ve

enhâr-ı çeltük mukataaları ile bazı adalar ve Oruz, Atina, İstifa, Salina şehrleri gelirleri görülmektedir. H. 912 de Ağrıboz livâsı miralayı Kasım Bey bin Develü zeâmeti, Ağrıboz, Kızılıhisar, Atina, Livadiya, Salina, Modoniçe, İzdin kaleleri müstahfızları timarları vardi. 946 da ise Pâdişah hasslarından başka vezir Süleyman Paşa, Barbaros Hayreddin Paşa hassları, Barbaros'un oğlu Hasan (Paşa)-nın zeâmeti (Ağrıboz, Atina v. s. köylerde 100.800 akçe), Barbaros'un akrabası Mustafa'nın zeâmeti (Ağrıboz, Atina v. s. köylerde 100.800 akçe), Barbaros'un akrabası Mustafa'nın zeâmeti de vardi. (Krş. ve tafsîlât için bk. 35 ve 196 n. tapu defterleri).

XVII. asır başlarında, Aynî Ali, Ağrıboz livâsını Eyalet-i Cezayir-i Bahr-i Sefid'de 440.000 akçelik hassları ve 12 zeâmet ve 188 timar ile bir livâ halinde gösterir ki Tabakatülmemâlik de Rumili livâları arasında bunu kaydetmediğine göre, bu asır ortalarından itibaren ayrılmış demektir. (Ağrıboz ve mülhakatının h. 977 deki durumu için bk. 484 n. tapu deft.) Kâtip Çelebi de burası hakkında bâzı malumat vermektedir.

¹²⁰ H. 912 de bu kazâ dahilinde dalyan kisti da Pâdişah hassları arasında sayılmalıdır. Burada Kadı oturmakta ve buna timar tahsis edilmiş bulunmakta idi (35 n. tapu deft.) 946 da bu kasaba, yukarıda zikrettiğimiz gibi, Pâdişah hassları arasındadır ki, İbrahim Paşa'nın idamından sonra hass-i humâyûn olmuş demektir. Kâtip Çelebi de XVII. asırda bir kasaba ve kazâ olarak bahseder ve "traşı âsân bir nevi senki" ni zikreder.

¹²¹ H. 946 da nefsi-Livâdiya Süleyman Paşa (Hadim) hânesi İbrahim Bey adında birinin tasarrufunda idi ve Ağrıboz mîrlivâsı zevayidinden bulunuyordu (35 n. tapu deft.). Burası da H. 946 da Süleyman Paşa hâssi idi. Kâtip Çelebi İzdin'den bahsederken "İzdin'e varan Keşfîler körfezine dâhil olup iki mil giderler" demektedir.

¹²² H. 912 de Atina kadisi timarı da mevcuddu. Burası H. 946 da Pâdişah hâssi idi. Kâtip Çelebi Medinetülhukemâ olarak ve iç kalesi mamûr.. bir liman hâlinde tasvir eder (Krş. ayn. defterler).

¹²³ H. 946 da Ağrıboz livâsı iskeleleri 52.000 akçelik bir mukataa geliri hâlinde Pâdişah hâssi. idi Nefs-i Ağrıboz ise bu tarihte 71.594 akçe ile mîrlivâ hâssi idi. 912 ve 946 tahrirlerinde Ağrıboz livâsı evkâfi da kaydedilmiştir (Tafsîlât için bk. ayn. defterler).

¹²⁴ Kızılıhisar "Castel Rosso" 912 ve 946 tahrirlerinde bir nâhiye veya kazâ olarak geçmezse de kalesi zikrolunmaktadır. Kâtip Çelebi Tuzla burnundan 75 mil ve deniz kenarından iki mil karada bir sahra üzerinde sâr-ı mâmûr ve kazâ olarak bildirir.

¹²⁵ H. 912 de nefsi-Modoniçe (33 hâne müslim hâne) Ahmed Kalkandelenlü ve Yusuf veled-i Kara Ahmed zeâmetinde görülmektedir (35 n. tapu deft.). Kâtip Çelebi XVII. asırda burayı da bir kazâ olarak zikreder.

¹²⁶ Tırhala livâsı burada görüldüğü gibi, İnebahti da dâhil olduğu halde, 9 kasabadan ibaret idi. Ancak, H.927 (1521) tahririnde burada zikredilen nâhiye ve yâ

kazâlara bağlı daha başka yerler de kaydolunmuştu. Sonradan İnebahtı bir livâ hâ-ende Tîrhalâ'dan ayrılarak Cezâyir eyâleti teşkil edildiği zaman bu nâhiye ve kasaba-krım bir kısmı da yeni İnebahtı livâsına geçmiş görünümkedir. Mamafig ne yukarı-daki vesika (Topkapı sarayı arşivi D. 10057) ne de hattâ Celâl-zâde Tîrhalâ livâsında İnebahtı sancağını kaydetmezler. Belki, H. 975 de müceddeden yazılan İnebahtı livâsı nâhiyelerini gösteren tahrir defteri (487 n. tapu deft.) bu sancağın ilk teşkil edildiği zamanlara ait bulunmaktadır. Aynî Ali, XVII. asırda ikisini ayırmakta ve Tîrhalâ'yi Rumeli eyâletinde İnebahtı'yı da Cezâyir-i Bahr-i Sefid eyâletinde göstermekte, bu esnâda Tîrhalâ'nın 36 zeâmet ve 439 timardan mürekkep olduğunu, beglerbegi hasslarının 450.885 akçe bulunduğunu bildirmektedir. Gerçi H. 927 tahriri (105 n. tapu deft.) vilâyet-i İnebahtı ma'a vilâyet-i Tîrhalâ demekte ise de, bunun, bu tarihte, her iki livâ halinde bulunduklarına delâlet edeceğini gösterdiği düşünülemez. Bu defterde, her yerde, livâ-i Tîrhalâ geçtiği halde, H. 977 de İnebahtı livâsı nâhiyeleri olarak zikredilen yerlerle alâkadar olarak da livâ-i İnebahtı hiç yerde geçmemektedir.

¹²⁸ H.927 de nefs-i İnebahtı 509 gebrân hânesi, çingâne (28) ve yahudi (84) comunitàyle Pâdişah hâsi idi ve hâsili 213.830 akçe kaydolunmuştu (105 n. tapu deft.). H.977 de nevâhî-i livâ-i İnebahtı kısmen hâss-i humâyûn (İnebahtı, Olendrik, Apokri, Badracık, Çatalca, Dömek, Velstin, Krenbes, Kravari, Çarçuk, Çatı, Ağrafa nâhiyelerinde), kısmen vüzera ve ümerâ hassları ve timar ve arpâhklardan ibaret bulunuyordu. Ayrıca Golos غلوس ve Badracık بدره جق kale münâfizileri da kaydolunmuştu. Nefs-i İnebahtı 107.999 ve iskele v.s. resimleri 122.300 akçe olmak üzere Pâdişah hâsi idi (tafsilât için bk. 487 n. defter). XVII. başlarında Aynî Ali, bu sancağın 13 zeâmet ile 287 timarı ve 300.000 akçe hâsi olduğunu kaydeder.

¹²⁹ H.927 de nâhiye-i Badra veya Badracık hâssı ve zeâmetleriyle bu sancakta varındır. Nefs-i Badra buradaki hâslı ile Pâdişah hâsi idi ve bu nâhiyedeki zeâmetlerden biri de Mehmed Çelebi bin Ömer Çelebi'ye aitti. H. 977 de Nefs-i Badracık livâ-i İnebahtı'da 94.800 akçe ile yine Pâdişah hâsi idi (Krş. 105 ve 784 n. tapu defterleri).

■ H. 927 de nefs-i Alasonya 35 müslüm, 311 gebrân hânesi ve 38.021 akçe hâsili Pirî Mehmed Paşa hâsi idi ve bu nâhiyede Mehmed Bey bin Mustafa Bey veled-i Davud Paşa nâmına bir zeâmet de görülmektedir (tafsilât için bk. 105 n. tapu deft.). Alasonya, 977 tahririnde İnebahtı livâsı nâhiyeleri arasında görülmektedir. H. 919 da burada bazı köyler sadrazam Hersek-zâde Ahmed Paşa hâsi bulunuyordu.

¹³⁰ H. 927 de nefs-i Çatalca, 4 mahallede 104 müslüm hâne ve 6 kürekçi, 4 mahallede 189 gebrân hânesi ile ve 239.912 akçe hâsi ile Pâdişah hâsi idi (105 n. tapu deft.) ki, sonradan İbrâhim Paşa'ya verilmiş demektir. İbrahim Paşa'nın bu devirde muhtelif sancaklıarda bulunan hasları topluca olarak bir defterde yazılmış bulunuyordu (Topkapı Arşivi D. 544). Buna göre, Paşa livâsında Timürhisar'da 8 köyde (49.762), Selânik'de 4 köyde (rûsum-ı kışlak-ı gâvmışân v. s. ile 23.669), Tatar-Pazarı ve Samakov nâhiyesinde 5 köyde (25.184) olmak üzere cem'an 98.615 çâke; Tîrhalâ livâsında Alasonya zeâmeti, Alasonya ve 18 köyde (39.383), Çatalca'ya tâbi Mutafiyeye مطافیه zeâmeti 12 köyde (79.239) ve ayrıca 4 köyde (40.435), Alasonya'da 3 köy (25.080) Çatalca merkezi ve 16 köyde (82.527), Çatal-

ca'ya bağlı Golos nahiyesinde bu kasaba ve 6 köyünde 63.011, Fener nahiyesinde 12 köyde (ve ayrıca Kardice bâc-i bazarı ile 47.258), Krineş (Krenbeş) ^{کرینش} nahiyesinde bu kasaba ile 15 köyde (50.230), Dömeke nahiyesinde 7 köyde (ve ayrıca resm-i otlak mukataası ile 25.946), yine Alasonya'da 5 köyde (13.826), Tırhala nahiyesinde 6 köyde (38.584) ve ayrıca 11 köyde (29.572), Ağrafa nahiyesinde 5 köyde (29.589) olmak üzere cem'an 614.680 akçe; Ağrıboz livâsında, İstife merkezi ve 31 köy ve 3 mezreada (302.046), Atina nahiyesinde Atina merkezi ve 15 köy, 8 mezreada (218.284), Livadiya nahiyesinde 5 köyde (26.944), Çatalca nahiyesinde nefsi Çatalca ve 2 köyde (98.548) olmak üzere cem'an 645.822 akçe; Niğbolu livâsında Rahova merkezi ile 6 köyde (ayrıca bâc-i nemek ile 60.373), Tirnova nahiyesinde 6 köyde (33.816), Tutrakan nahiyesinde bu kasaba ve 4 köyde (28.581), Desbot Birgos ile 4 köyünde (10.701), Malamariç ve 4 köyünde (17.466), Çernoy nahiyesinin bir köyü ve 5 mezreasında (91.47), Ziştøy kasabası ile bir köyünde (75.248) olmak üzere cem'an 235.332 akçe; Silistre livâsında Varna nahiyesinde bir köy ve bir mezreada (1810); ayrıca Anadolu eyaletinde Aydın livâsında Alaşehir nahiyesinde bir köy ve iki çiftlikte (10.000) akçe olmak üzere hepsi 1606.259 akçelik hâssi vardı (tafsilât için bk. Topkapı arşivi, D. 544).

¹³² H. 927 de Dömeke zeâmetinden nefsi Dömeke defterdâr-ı hizâne-i âmire Mehmed Bey hâssi idi ve kasabada 6 müslim hânesi 9 mahallede 311 gebrân hânesi ile 60.393 akçelik hâssi vardı. Bu bölgede ayrıca o sirada Rumeli timarları defterdarı bulunan İskender Bey'in de hâssları vardı. Bu tarihte Katafiye zeâmeti Çatalca kazâsına ve Dömeke'ye tâbi görülmektedir. 977 de Çatalca, Ağrafa gibi Dömeke de İnebahti livâsı nahiyelarından idi (krş. 105 ve 487 n. tapu defterleri). 977 de nefsi Dömeke 80.423 akçe hâssi ile İnebahti mirlivâsı hâssi idi. Fakat bu esnâda kazâ-i Çatalca gibi Dömeke nahiyesinde bazı köyler Pâdişah hâssi bulunuyordu.

¹³³ H. 927 de nefsi Tırhala, Tırhala mirlivâsı Mehmed Şah Bey'in hâssi idi ve kasabada 22 mahallede 265 müslim hânesi, 8 mahallede 343 gebrân hânesi 17 akînciyân, 6 kurekciyân ve 181 yahudi hânesi bulunuyordu. Hâssı aynı görülmektedir. Tırhala nahiyesi zeâmetleri arasında Mahmud Çelebi veled-i Karaca Paşa zeâmeti ve bir çok sipâhi timarları vardı (Krş. 105 n. tapu deft; bu livânin 1010 tarihindeki durumu için de bk. 695 n. tapu deft.).

¹³⁴ H. 927 de nefsi Yenişehir 14 müslüman mahallesinde 693 müslim hâne ayrıca 75 gebrân hâne, arnavut ve yahudi cemâatleri ve aynı hâsil ile Mahmud Çelebi veled-i Karaca Paşa zeâmetine dâhil idi. Bu kazâya bağlı görünen Platimna ^{پلٹیمنا} zeâmetinde nefsi Plâtimna Mustafa Paşa (Çoban) hâssalarındandı. Yine bu kazâya bağlı olan Kesriye ^{کسریے} kasabası Ahmed Çelebi bin Celil Bey bin İsmâîl Bey (İsfendiyar-zâde) zeâmeti içinde bulunuyordu (tafsilât için bk. 105 n. defter).

¹³⁵ H. 927 de nefsi Fenar -bu nahiye- 3 mahallesinde 53 hâne müslim, 6 mahallesinde 370 gebrân hânesi ve aynı hâsil ile Mehmed Çelebi veled-i Sinan Paşa zeâmetinden idi. Bu nahiyeze zeâmet-i Kelemçu ^{کلمچو} Kasım Paşa hâssalarına, Tırhala'da bazı yerler de Rumeli Beğlerbegi Ahmed Paşa (Hâin) hâssalarına dâhildi (Krş. 105 n. defter). H. 977 de Yenişehir gibi Fener de İnebahti livâsı nahiyeleri arasında görülmektedir ki, o zaman da bunların Tırhala'da kalmış olduğu anlaşılıyor (bk. 487 n. defter).

¹³⁶ H. 927 de nefş-i Ağrafa 332 gebrân hânesi ve 48.994 hâsili ile Ferhad Paşa ~~hâsi~~ olarak görülmektedir. Bu esnâda zeâmet-i Golos ve nefş-i Golos da Ağrafa'ya ~~tâbi~~ idi. H. 977 de burası Fener kazâsına bağlı bir nâhiye gibi görünümkete ve nefş-i Ağrafa ise -yine İnebahti livâsı nâhiyelerinden bulunduğu halde- 20.000 akçe ile Cezâyir vilâyeti mîr-i âlemi Hüseyin'in zeâmeti bulunmaktadır (Krş. 105 ve 487 n. defterler).

¹³⁷ Prizrin (Pirzerin) livâsı Tabakatülmemâlik'de zikredilmemişse de öteden ~~bâsi~~ sancak bulunduğu muhakkaktır. H. 935 sıralarında yapılan tahrirde de livâ ol-~~du~~ğu tasrih olunmuştur. Aynî Ali 281.646 akçelik hâssi ve 17 zeâmet ile 225 timar ~~bulundu~~ğunu bildirir. Kâtîp Çelebi tevâbiini Sohoriko. Havass-ı Pirzerin, Kraçova, ~~Ehor~~, Pirogovişte (Tirgovişte) olarak kaydeder.

¹³⁸ H. 935 sıralarında bu kasaba 4 mahalle müslüman ve 9 mahalle gebrân ~~mâsus~~ ihtiva ediyordu (tafsilât için bk. 167 n. tapu deft.).

¹³⁹ Burası da Celâl-zâde tarafından kaydedilmemiştir. Fakat XVI. asır baş-~~harândaki~~ tahrirler hep sancak olarak gösterirler. Aynî Ali 202.990 akçelik hassları 27 zeâmet ve 509 timarı ile Rumeli eyâletinde zikreder. Ayrıca Kâtîp Çelebi de ~~tevâbiini~~, daha fazla olarak sayar.

¹⁴⁰ H. 935 tahririnde "Hassa gümüş mâdenidür ve bâzar yeri durur" diye ~~kaydolunmuş~~, 21 müslim, 144 gebrân ve 3 kiptî hânesi ile 203.910 akçe hâsil göste-~~nâsi~~dir (Krş. 167 n. tapu deft.).

¹⁴¹ Aynı tarihte aynı kayıtları ihtivâ eden Aplana'da altı mahalle, 13 müslim, ~~56~~ gebrân hânesi bulunuyordu ve aynı miktar hâsil ile Pâdişah hâssi idi (Krş. ayn. deft.).

¹⁴² H. 935 sıralarında 10 müslim, iki gebrân mahallesi bulunuyordu ve mîrlivâ ~~hâsi~~ idi. Kasabada Pazar kurulduğu anlaşılmıyor. Bu livâya dâhil olan Ürgüb, Lestofca, Bolvan'ın statüleri 167 n. tahrir defterinde de aynıdır (tafsilât için bk. ayn. deft.).

¹⁴³ Tabakatülmemâlik sekizinci derecede Vidin sancığını zikrettiği gibi bütün ~~tâbir~~ defterleri de kaydedeler. Ancak, gerek burada gerek H. 935 sıralarında olan ~~tâbir~~ tahrir defterinde (370 n. tapu deft.) üç belde gösterildiği halde, XVI. asır ortala-~~ma~~ ~~aat~~ tahrirde nevâhi-i Livâ-i Vidin, Vidin, Polimye ~~پولیمی~~, Zagorye ~~زاغوری~~, Kırçivye ~~کرچیوی~~, Cerczka, Cerneka ~~چرنیکا~~, Timok ~~توموق~~, Fethi-İslâm, Bana, ~~Kâferlik~~ nâhiyelerinden ve Vidin, Flordin, ~~فلوردن~~, Belgrad, Bana, İsferlik, Fethi-İslâm kalelerinden müteşekkil olarak yazılmıştır (tafsilât için bk. 514 n. tapu deft.) Aynî Ali burayı 12 zeâmet, 195 timar ve 330.000 akçe hâsili bir livâ ~~gösterir~~. Kâtîp Çelebi de tevâbiini sayar.

¹⁴⁴ 370 n. defter burayı 173.537 akçelik mîrlivâ hâssi ve 3 kalesi 769 köyü ile ~~livâ~~ ~~livâ~~ olarak kaydeder. (H. 915 tarihlerine ~~aat~~ 370 n. Tapu deft.).

¹⁴⁵ Aynı defter burayı beş müslüman mahallesi ve bir gebrân mahallesi ile ~~ve~~ ~~nâyâbet-i~~ vilâyet hâsili ile birlikte 13.062 akçelik Pâdişah hâssi kaydeder (370 n. tapu deft.).

¹⁴⁶ İsferlik'i bu tahrir defteri defterdar ve "kethüdâ-i ser-asker-i muazzam" ~~İskender~~ Bey'in tasarrufunda bildirmektedir.

¹⁴⁷ Florina'nın sancak oluşu ârizî bir keyfiyet olduğu, bu devrin diğer tâ-~~birlerinde~~ livâ olarak yazılmadığı görülmektedir. 167 m. defter Florina kazasının

mîmirân-ı Rumeli livâsında bulunduğu ve nefş-i Florina'nın da zeâmet olduğunu bildirmektedir. H. 935 sıralarında hâsili 26.494 akçe idi.

¹⁴⁸ Koca Nişancı on dokuzuncu derecede Mora sancığından bahsetmektedir. Fâtih devrinde itibaren bir livâ hâlinde görülen Mora'da burada zikredilenlerden başka, daha bâzı nâhiyeler mevcuttur. O zamanki vaziyeti bize bildiren tahrîf defteri tam olmadığı için, bu sancığın kat'î teşkilâtını takip edemiyoruz. Sâdece, Voştice (nefs-i Voştice Mahmud Paşa hâssi), Vumru (nefs-i Vumru لوندار mîrlivâ hâssi), Kirovukur كيرووکور، Arkadiya اركاديا (mîrlivâ hâssi), Lundar (mîrlivâ hâssi) nâhiyeleri de ayrıca yazılmıştır. XVI. asır birinci yarısında Mora tek bir livâ hâlinde iken (D. 9578, D. 8803, D. 10.057) aşağı-yukarı bu nâhiyeleri ve bu kasabalari ihtiva ediyordu. Asrın ikinci yarısında yarımadada Mora ve Mezestre livâlarına ayrıldığı zaman buradaki kazâların bir kısmı yeni teskil edilen Mezestre sancığına bağlanmıştır. H. 979 da Balya- Badra kadısı Mehmed mânifetiyle yapılan tahrîrde Mora livâsının fîhrîsi şu kazâları göstermektedir: Balya-Badra, Holomiç, Arhos, Koritos (Gördös, Corintus), Kalavorta, Kartina, Arkadiya. Bununla berâber bu tarihteki Pâdişah haslarından bahsedildiği sırada Moton, Anaboli kazâları, Anavarin (Navarin) kalesi de bu livâ dahilinde görülmektedir. Aynı Ali Mora livâsının 100 zeâmet ve 600 tîmarını gösterirse de h.979 da 48 zu'amâ ve 671 sipâhiyân mevcuddu. Cihannümâ yarımadayı iki livâ olarak tanıtır ve burayı memleket-i vâhîde suretinde itibar olunduğunu bildirir ki, Mora'nın altı sancaktan müteşekkil (Gördös "Coritos" Paşa sancığı, Mezestre, Koron, Manya Anaboli, Aya-Maura) bir eyâlet hâline gelmesi bundan sonradır (Fâtih devri için bk. 10 n. tapu deft.; Selim II. devri için bk. 509 n. tapu deft.; 1022 deki durumu için bk. 713 n. tapu deft.).

¹⁴⁹ Fâtih devrinde Balya-Badra, Paleo-Patras, Zaîm hâssi idi ve bu şehirin subası Murad Bey veled-i Temirtâş'ın tasarrufunda bulunuyordu. (Krş. 10 n. deft.). H.979 da burası (nefs-i Balya-Badra) 203.547 akçe ile Pâdişah hâssi idi ve yine Mora sancığına bağlı bir merkezdi (Krş. 509 n. deft.). Kâtîp Çelebi “Înaebâti mukâbelesinde Mora’da bir iskele ve kazâdîr” demektedir.

¹⁵⁰ Modon Bayezid II. devrinde (H. 906) fethedildiği için, Fâtih devri dette-
rinde yoktur. Mezestre sancağı teşkil edildikten sonra oraya bağlandığı görülen
(Krş. H. 991 senesine ait 603 n. tapu deft.) Modon, H. 979 da da Pâdişah hâssi idi ve
memlehası varidatından başka nefs-i Modon'un 123.269 akçe vâridati vardı (Krş.
509 n. deft.).

¹⁵¹ Koron da sonradan Moton gibi Mazestre sancağına bağlanmıştır. H. 991 de, Kaptan-zâde Ahmed Çelebi tarafından başlanıp da onun vefatında Rumeli defter-emini Mehmed bin Ali eliyle tamamlanmış tahrir defteri (603 n. deft.) Koron kazasını Mezester'ye tâbi göstermekte ve nesf-i Koron'u da (300 gebrân hânesi, 10 yahudi hânesi ve 110.000 hâsîl) Pâdişah hâssi bildirmektedir ki, Kâtip Çelebi de burası hakkında "Manya burnu ve Horos burnundan 4 mil içeri bir belde ve Mezestre sancağına tâbi bir kazadır" diyerek XVII. asırda bunu teyid etmektedir.

¹⁵² Fâtih devrinde Mora nâhiyelerinden biri idi ve nefsi Holomic. Mora mîrîvâsı Sinan Bey bin Elvan Bey'in hâssi (101 hâne ve 19.404 akçe hâsil)

bulunuyordu (Krş. 10 n. deft.). H.979 da yine Mora livâsında bir kaza idî ve nefş-i Holomiç ise, burada görüldüğü gibi, Pâdişah hâssi (27.064 akçe) bulunuyordu.

¹⁵³ Fâtih devrindeki durumunu takip edemediğimiz Mezestre'nin H. 979 da ayrı livâ halinde teşekkür etmiş olduğunu anlıyor ve bu tarihte bu livâ miralayının Ali bin Kurd adında biri bulunduğuunu görüyoruz (Krş. 509 n. deft.). 991 de bu livânin nevâhisini gösteren fihristte Mezestre, Minvaşa (Meneğşe, Monemvasia) Kalamata ve Moton nâhiyeleri kaydolunmuştu ki, ayrıca Koron'un da bir kazâ hâlinde bu sancak muzâfatından olarak gördüğünü yukarıda söylemistik. XVII. asırda Kâtip Çelebi de bunu teyid etmektedir. 991 de nefş-i Mezestre, 1000 geb-rân, 199 yahudi hânesi ve 113.250 hâsil ile bu sancak mirlivâsının hâssi idi.

¹⁵⁴ Kartina, Mezestre sancağı teşekkül ettikten sonra da Mora sancığına bağlı kalmıştı. H. 979 da bu kasaba Mora mirlivâsı Mehmed Bey'in hâssi (20.027 hâsil) idi (509 n. deft.).

¹⁵⁵ H. 979 da Moton kazâsına tâbi görünen nefş-i kale-i Anavarin (Navarin) öyle anlaşılıyor ki, Mezestre sancığına geçmişti. Fakat bu tarihte yine Pâdişah hâssi (29.436 hâsil) idi (509 n. deft.).

¹⁵⁶ Kalavorta, Fâtih devrinde Mora sancığında bir nâhiye idi ve nefş-i Kalavorta (181 hâne, 20.806 hâsil), bu şehir subâssi İbrahim Bey hâssi bulunuyordu. H. 979 da yine bu livâya tâbi ve köylerinde Sokollu Mehmed Paşa'nın 80.000 akçelik hâssı bulunan bir kazâ hâlinde görülmektedir. Bu devirde bu sancakta vezir Ferhad Paşa, Rumeli Beylerbeği Hüseyin Paşa hâssları, Mora livâsı miralayı Mahmud, merhum Osman Şâh Bey kethüdâsı Mehmed namına zeâmetler vardı (Tâfâr için bk. 10 ve 509 n. tapu defterleri).

¹⁵⁷ Fâtih devrinde nâhiye-i Koritus (Cotintos, Gördös) Mora livâsının en ~~nâhim~~ bir beldesi ve nefş-i Koritus 328 hâne 27.151 hâsil ile mirlivâ hâssi idi (10 n. deft.). H. 979 da yine Mora livâsının bir nâhiyesidir ki, Aynî Ali'de sonradan Mora eyâlet olunca Gördös'ün Paşa sancığı olduğu ilâve olunmuştu (509 n. deft.). Kâtip Çelebi, "Mora'ya dâhil olacak yerde 360 bedenli bir hisn-i hasîn ve hiss-i metin olup Mora'nın kapusu makamındadır" demektedir.

¹⁵⁸ H. 979 da Mora sancığına bağlı nâhiye-i Arhos'da nefş-i Arhos Mustafa Paşa (Lala) hâsslarından (7885 akçe) idi (krş. 509 n. deft.).

¹⁵⁹ H. 892 de, Yusuf bin Abdullah tarafından yazılan tahrirde Vulçiturn livâsı ~~شہری~~ Vulçituru, Lab, Priştina, Morava, Topolniça, müstahfizân-ı Ka-le-i Novabri, nâhiyelerinden müteşekkil görülmektedir. Bundan başka, Klopotnik, قلوبوتیک, Vulca, وولچه, Oseç اوچ, nâhiyeleri de mukayyed idi ki, ~~بازار~~ merkezleri mesl. nefş-i bâzar-i Vulca, nefş-i bâzâr-i Klopotnik v. s. diye görülmektedir. Bu sırada Vulçiturn livâsı sancakbaşı Mehmed Bey veled-i Hurrem Bey idi. Lab لاب nâhiyesi zaîm-i Lab لاب زام Hasan beyin zeâmetinde, Morava امیرزا بک ولد بورما Beyin, Tipolniçe de Emirza bey veled-i Burma (an tahvil-i Sadullah Çelebi) zeâmetinde idi (bk. 22 n. tapu deft.). H. 951 tahririnde Lab (Mehmed Paşa hâssi), Morava, Topolniç, Blasic nâhiyeleri bu livâ dahilinde ~~پانچ~~ kayıtlıdır (tafsilât için bk. 234 tapu deft.) ki, Kâtip Çelebi bunlardan Morava'yı (ayrıca Kosova, قوسوه, Yanova'yı da zikrederek) Vulçituru tevâbiinden saymaktadır. Aynî Ali, bu livâyı Priştine ile birlikte Rumili eyâletine merbut (205.000

akçelik hassları, 10 zeâmet, 302 timar hâlinde) gösterir (Bu livâya âit bâzı kayıtlar için bk. Edirne ve Paşa Livâsı s. 10, 157, 439).

¹⁶⁰ (XV. asra âit Novobrdo ile alâkâlı kayıtlar için bk. 22 n. tapu deft. ve Edirne ve Paşa Livâsı tür. yer.). Burada mâdenler bulunduğu için üstâdân da dahil olmak üzere h. 951 de 146 hâne ve ayrıca 6 yahudi hânesi tahrir olumuştu. Bu tarihte bâzı nâhiyeler de (Troboçoçe, تروبوشجه, Dobriçani دوبریچانی, Leskoçça لسکوچه, Ostrovica اوستروچجه, Morava Kara-Tonlu موراوا کارا-تونلو) bu kazaya bağlı görülmektedir (tafsilât için bk. 234 n. tapu deft.) 167 n. defterde (h. 934 sıralarında) bu kazâ hassı Pâdişah olarak ve "mahsûl-i ispence-i nefs-i Novobrdo ma'a mahsûl-i mâden ve dârüddarb ve mukataât" ^{نفس نوہ بردہ مع مصوول معدن} (bk. s. 340). Kâtip Çelebi de "Üsküb nezâretinin mâdenleri ve ekser mukataaları bu kazâda vaki" olduğunu bildirmektedir.

¹⁶¹ H. 951 de nefs-i mâden-i Trepçe (Bâlâ ve Zîyr olarak iki kısımda) 76 müslim 277 gebr hânesi ve 207.769 hâsili bir yerdî (Krş. 234 n. tapu deft.). Halbüki bundan biraz daha evvel (934 sıralarında) Pâdişah hâssi olarak galle ve ispence mahsûlü, Trepçe mâdeni ve nefs-i Trepçe 802.570 akçe yazılmıştı (krş. 167 n. deft. s. 360).

¹⁶² H. 892 de zeâmet-i Priştina, İshak Paşa biraderi Mahmud Bey'in tahvilinden mirlivâ hâssi idi ve nefs-i bâzâr-ı Priştina müslüman cemaâti 51 hâne, 252 gebrân hânesi olmak üzere 65.401 akçe hâsil kaydolunmuştu. Bu nâhiyede, ayrıca, "Paşa sancığına esen" Yunus Trabzonî'nin zeâmeti vardı (krş. 22 n. deft.). H. 934 de bu kazâ Pâdişah hâssi ve nefs-i Preştine 3 müslüman mahallesi, akıncıları ve 9 gebrân mahallesi ile 65.801 akçe hâsili görülmektedir (167 n. deft.). H. 951 de ise aşağı yukarı aynı statiyü muhafaza ediyor ve 7 mahallesinde 151 müslim hânesi bulunu yordu (Krş. 234 n. tapu deft.).

¹⁶³ H. 892 de nefs-i Vulçiturn 43 müslim, 74 gebrân hânesi ve 26.204 akçe hâsil ile mirlivâ hâssi idi. H. 934 de 6. müslim, 5 gebrân mahallesi ile aynı hasılı ve h. 951 ile 20.132 akçe hâsili bulunuyordu. Bu tarihte Vulçiturn nâhiyesinde Rumeli Beğlerbegisi Ahmed Paşa (Kara) hassları da görülmektedir (Krş. 22, 167 ve 234 n. tapu defterleri).

¹⁶⁴ Bayezid II. devrinde Davud Paşa-zâde Mustafa Bey'in mirlivâsı bulunu yordu bildiğimiz (krş. Edirne ve Paşa Livâsı. bk. fihrist) Yanya sancağının XVI. asır ikinci yarısında (Murad III. devri ve Siyavuş Paşa sadareti) yazılan tahririnde, burada ismi olmayan, daha bâzı nâhiyelere rastlıyoruz: nâhiye-i Malkas مالکاس, (kezâ), (Pâdişah hâssi), Kondoz قوندوز (Pâdişah hâssi), Zagoriye زاغریه (kezâ), Podgoryani (Cihannümâ haritasında Pogoniya) پودگوریانی, (Sinan Paşa "Koca" hâssi), Cernoko چرنوق, Lama لاما, Kakotrak قاقتراتق, Kirenje, Radomir nâhiyeleri, Aynî Ali Yanya sanaacağını, 460.260 akçe hassları, 62 zeâmet ve 345 timar olarak kaydeder (tafsilât için bk. 586 n. deft.).

¹⁶⁵ Narda (Arta) kâzası h. 987 sıralarında Osman Paşa (Özdemir-oğlu) hassla rûndan idi. Nefs-i Narda -ki yahudi cemaati de vardi- 105.000 akçelik hâsili idi. Bu devirde Narda kalei müstahfızları timarları da görülmektedir (krş. 586 n. deft.; Narda hakkındaki diğer kayıtlar ve bu kazâdaki Faik Paşa evkâfi hakkında bk. Edirne ve Paşa Livâsı).

¹⁶⁶ H. 987 de de Yanya mirlivâ hâssi idi ve bu esnâda 53 nefer müslüman cemaati, 500 gebrân hânesi ve 34 yahudi cemaati bulunuyordu. Hâsili 165.000 akçe görülmektedir (tafsilât için ve Rumeli beylerbeği İbrâhim Paşa "Kanije Fatihî" hâssları için bk. 586 n. deft.).

¹⁶⁷ Aydonat'ın Delvine'ye bağlanması her halde, Murad III. devrinden itibaren başlamaktadır. Çünkü 586 n. deft. bunu kaydetmemekte, Cihannüma haritası ise Kunduz gibi Aydinat'ı da Delvine sancağı içinde göstermektedir (yk. bk. not 85).

¹⁶⁸ Koniçe nâhiyesi 989 sıralarında Pâdişah hâssi bulunuyordu (bk. 586 n. deft; Cihannümâ).

¹⁶⁹ Zogoz h. 987 tahririnde Yanya livâsına bağlı bir nâhiye gibi yazılmış ve Pâdişah hâssi gösterilmiştir (krş. ayn. deft.).

¹⁷⁰ Bu devre âit bir tahrir defterinde de (934 tarihli ve 140 n. tapu deft.) bu üç kasaba bu livâyi teşkil etmeyecektir, aynı hâsillarla üçü de mirlivâ Kaytbay'ın hâssi bulunmakta idi. Ancak, Angeli-Kasrı'ya tâbi dalyanlarla ve muhtelif iskelelerin mukataaları Pâdişah hâssından ve bu sancağa bağlı nefsi Aydos ise Mehmed bin Tudurjak محمد بن تورذاك zeâmetinden idi. Bundan başka Aydos'a tâbi köylerde Hamza Bey bin Faik Paşa ve Salih bin Mustafa bin Faik Paşa namlarına timarlar da görülmektedir. Yine Angelo-Kastro ve Ayamavre kalelerinin müstahfazları da kaydolunmuştur. Aynî Ali, Karlı-İli sancağını 10 zeâmet ve 119 timar ile Cezâyir-i Bahr-i Sefid eyâletinin bir livâsı olarak gösterir.

¹⁷¹ H. 939 da Hüsam bin Süleyman el-Mutî bi kazâ-i Vulçitîn حسام بن سليمان الماتي بقضاء ولچتن mârifetile yazılan tahrirde Izvornik livâsında bu üç beldeden başka Budmir, بودمير, Şust, شوسٹ, Kolaşak, قولاشاڭ, Kuşlad قوشلار nâhiyeleri de tesbit olunmuştur. Nefs-i Izvornik 113 müslim hânesi 16.104 hâsili ve ayrıca 16011 müteferrik mukataati ile Pâdişah hâssi, nefsi Srebreniça, "bâzâri durur kale-i mâmuresi olup timariyle hiszolunur" kaydı ile ve 36 müslim, 178 gebrân hânesi ve 93.692 akçe hasili ve ayrıca karye-i hass-i mâden-i sîm (tâbi-i Srebreniça) 240.685 hâsili ile tamamen Pâdişah hâssi bulunuyordu. Bu sırada bâzı nâhiyelerde Vojnuklar da mevcuttu (krş. ve tafsilât için bk. 175 n. tapu deft.). XVII. asır başlarında bu sancak Bosna eyâletine bağlanmış bulunmakta idi. (bk. Aynî Ali risâlesi).

¹⁷² Fâtih devrinde (h. 882) mirlivâ ile idare edildiği bildirilen "Vilâyet-i Hersek" de bir çok nâhiye ve kaleler dahildi ve müfassal bir defterde bunlar tesbit edilmiş: Sokol, Tîrnova, Kokal, مکال, Samabor, سامبور, Milaşeva (Miloschevo), ملاشكه, Poboška (Popova), پوبوشقا, Zagorye, Osaniça, اوسانىچه, Petriç, Dviştîça, دېشتىچه, Konaç-poli, كوناچ پولي, Nevesniye, نۇسنىيە, Dukat, دۇكەت, Dabri, دابرى, Tukovçe, توكوچە, Gaçka, غاچقا. Bu nâhiyelerden başka şu kaleler de zikredilmektedir: Lubuški (Ljubuški), Ruğ (Vrgorac), Kluc, كلوج, Mostar, Blagaj, بلغاجى, Poçitely, پوچتلى, Klobuk, کلوبوك, Samabor, سامبور, Malaşik, مالاشىك, Bunlar bu tarihte kısmen Pâdişah hâssi, kısmen mirlivâ hâssi ve bir de kale müstahfizleri timarları idi. Bilhassa mâdenler hass-i humâyuna dâhildi. Mesl. Samabor nâhiyesi için şöyle bir kayıt vardır: "nâhiye-i Samabor, nefsi bazar-i Çayniçe چاينىچه, demir mâdenleridir. Hersek-ili feth olalidan berü kadim hasstır. Dergâh-ı muallâdan âmile satılır şimdiki halde (882) âmil Karaca elindedir. Haracı ile üç yıla 3500 floriye verilmiştir resm-i berattan gayri". Bundan başka muhtelif nâhiyeler âdet-i

ağnamı da Pâdişah hâssi idi. (Tâfsilât için bk. 5 n. tapu deft). H.925 de mîrlivâ hassları daha mühim bir yer tutmaktadır. Bu esnada sancakbaşı Kasım Bey idi. Hersek livâsı miralayı Sinan'ın zeâmeti olduğu gibi, Ali Paşa akrabasından Hüsnü Çelebi ve Nasuh'un ^{حسنی چلی خویش علی پاشا، نصوح خویش علی باشا}, ayrıca, Mustafa Paşa akrabası Hüseyin zeâmet ve timarları görülmektedir (tafsilât için bk. 76, 167 n. tapu defterleri; Edirne ve Paşa Livâsı, s. 132 v. d.) XVII. asır başlarında Hersek livâsı Bosna eyaletine tâbi idi. Kâtip Çelebi, bu defterlerde kaydedilen yerlerin bir kısmını Hersek nevâhisi arasında saymaktadır (bk. Cihannümâ).

¹⁷³ H. 882 de “nâhiye-i Sokol nefsi bâzâr-ı Foça” h. 925 de “nâhiye-i Sokol tâbi-i Foça” olarak kaydedilen bu kasaba ikisinde de mîrlivâ hâssi gösterilmektedir. h.925 de nefsi Foça'da 176 gebrân hânesi (52.829 hâsil), 935 de 4 mahalle, 3 zâviye ve bir cemaatin yazıldığı nefsi Foça 12.254 akçe hâsillî idi (Krş. 5, 76, 167 n. tapu defterleri).

¹⁷⁴ H. 882 de Blagaj ^{بلاگای}, kalesi ve nâhiyesi 925 de yine bu nâhiyeye kaydedilmiş. H.935 de bu kasaba Mostar kadısı timarı olarak görülmektedir (Krş. ayn. defterler)

¹⁷⁵ 5 n. defterde Mostar ^{موستار، مصتا}, kalesinin diğer isminin Köprü -Hisarı olduğu kayıtlıdır. H. 882 de nefsi bâzâr-ı Mostar 19 hâne (ispence 7915) Süleyman Paşa (Rumeli beglerbegi)'nin dayısı Ali Bey'in timarı idi (5 n. deft.). Burası h. 925 de 85 gebrân ve 4 müslim hânesi (10.281 hâsil) ile mîrlivâ hâssi idi (76.167 n. defterler; Edirne ve Paşa livâsı, bk. fihrist).

¹⁷⁶ H. 882 de nefsi bâzâr-ı Prepolye (Prije... polje) 155 hâne ve (ispence 4837) 29.512 hâsil ile mîrliva hâssi idi (5 n. deft.). 925 de nâhiye-i Kokan ^{قوقان} tâbi-i Prepolye gösterilmekte ve nefsi bâzâr-ı Taşluca (Pileva ^{پلوا}, “Plevlje”) bu bölgeye dahil kaydolunmaktadır. (76 ve 167 n. defterler).

¹⁷⁷ H. 882 de nefsi Gorajda (197 hâne, 5674 ispence ve 23.712 hâsil) aynı nâhiyede bir şehirdi. H. 925 de burası zaîm Mehmed'in tahvilinden 157 hâne ve 34.692 hâsil ile mîrlivâ hâssi idi. 935 de ise bu nâhiye Foça kazasına tâbi gösterilmekte ve nefsi bâzâr-ı Gorajda 26959 hâsil ile mîrliva hâssi kaydolunmaktadır (5, 76, 167 n. deft.).

¹⁷⁸ Nova ^{نو}, h. 925 de 16 gebrân hânesi ve 9501 hâsil ile mîrlivâ hâssi idi (Krş. 76 n. deft.).

¹⁷⁹ Bâyezid II. devrinde (H. 890-894) “vilâyet-i Kral” ^{ولایت کرال}, diye isim verilen Bosna livâsı o devrin tahrir defterlerinde şu nâhiyeler kaydolunmuş görülmektedir. Saray, Tîrnova ^{ترنوه}, Rama ^{راما}, Brod ^{برود}, Lašva ^{لاشوا}, Visoko ^{ویسکو}, Dubrovnik ^{دوبروونیک}, Olofça “Olovo” ^{اووفچه}, Pavli-ili ^{پافلی-یلی}, Boraç ^{بوراجه} (Ragonini, Çelebi pazarı), Hirtar ^{خرتار}, Osad ^{اوصاد}, İvratar ^{ایواتار}, Ivraca ^{اوراچا}, Demurci-pazari ^{دمورچی پازار} Gloçaviç ^{گلوچاویچ}, Balac (Plajuy) ^{بلاج}. Bundan başka şu kaleler de mevcut idi: Bobofça ^{بوبوفچه}, Prozor ^{پروزور}, Kreşeva ^{کرسو}, Vişegrad, Dobrun, Kluç ^{کلوج}, Hodiddede, Izveçan ^{ایزوجان}. Bunların içinde mâden bölgeleri olanlar -ki bizim defterimizde bâzaları bahsedilmemiştir- hâssı hümâyûn idi. Msl. “nefs-i bâzâr-ı Kreşeva, gümüş mâdenidir”, “Karye-i Sas ^{ساس} tâbi-i Vişegrad demir mâdenidir” kaydı ile Pâdişah hâssi bulunuyorlardı. Ayrıca mîrlivâ hassları başka zeâmetler ve kale

müstahfızları tiimarları vardı. Diğer taraftan Eflakan taifesine de rastlanmaktadır. Bosna içinde Pavlı-İli پارلي ايل، Kovaç-İli قواچ ايل، و لابت قواچ، diye tesmiye edilen yerler de zikredilmektedir. Hattâ yukarıda zikredilen bâzı yerler buralara tâbi gösterilmekte idi. Nâhiye-i Hirtar der vilâyet-i Pavlı, nâhiye-i Osad der vilâyeti Kovaç v. s. gibi. O devirde bu sancak dahilinde dirlîk sâhibi olanlardan Saltuk Çelebi, İbrâhim voyvoda, Nimetullah Çelebi, Ahmed Pençeykî, Kasım Bey birâder-i Davud Paşa, Mehmed veled-i Mansur Bey, Çeşnigîr Mahmûd Bey, Hüseyin Bey veled-i Küçük Sinan Bey, Mustafa Bey birâder-i Ali Paşa, Mustafa Bey veled-i Balaban Ağa gibi kimselere rastlanmaktadır (Tafsîlât için bk. h. 890 da Mustafa bin Mehmed, Kâtîp Mehmed bin Hamza marifetîyle yazılan 18 numaralı tahrîr deft. ve 894 tarihli ve 24 n. tapu deft.) Celâl-zâde devrinde, henüz, livâ hâlinde gördüğümüz Bosna, XVI. astrîn ikinci yarısından itibaren, Eyalet hâline geldi ve Hersek ile diğer sancaklar buraya bağlandı (Krş. Aynî Ali Risâlesi).

¹⁸⁰ H. 890 da zeâmet-i Yenice Pazar, Ahmed Bey veled-i Îsâ Bey tasarrufunda iken h. 894 de bu nâhiye mîrlivâ hâssi idi ve nefş-i Yeni-Pazar'da 162 müslim ve 53 gebrân hâne bulunuyordu (Hâsil 32.369). Burada merhum Îsâ Bey'in evkafî da görülmekte idi (Krş. 18 ve 24 n. defterler).

¹⁸¹ H. 890 da Nahiye-i Saray Gümlü Çelebi کوملو چلی tahvilinden mîrlivâ hâssi idi. h. 894 de de aynı vaziyette görülen bu nâhiyede nefş-i bâzâr-ı Saray 92 müslim, 89 gebrân hânesi ve 7 cemaat-i Dubrovniklü جماعت دوبروونکلو ile (42.241) akçe yazılmıştı. Tîrnova da buraya tâbi idi. Bu esnada mîrlivâ hâssi olan başka kasabalar da görülmektedir. Mesl. nefş-i bâzâr-ı Priboy tâbi-i Dobrun دوبوونکلو، nefş-i bâzâr-ı Dimitrofça, nefş-i bâzâr-ı Blajuy بلجوي، v. s. gibi. Diğer taraftan ser-asker-i Brod بود. ser-asker-i vilâyet-i Pavlı (Karagöz) dirlîklerine de rastlanmaktadır. (Krş. aynı defterler).

¹⁸² H. 890 da Višegrad zeâmeti Mehmed Çelebi veled-i Îsâ Bey tasarrufunda idi ve nefş-i bâzâr-ı Višegrad 12 müslim, 205 gebrân hânesiyle 24.279 akçe olarak yazılmıştı. Ayrıca Višegrad kadısı timarı vardı. h. 894 de karye-i Sas صاص Višegrad'a tâbi gösterilmiştir ve demir mâdenlerinin Pâdişah hâssi olduğu bildirilmektedir (Krş. ayn. defterler).

¹⁸³ H. 890 da Olofça (Pavlı-İli vilâyetine bağlı) pazarı kurşun mâdeni ve Pâdişah hâssi olarak 178 hâne ve 3 müslim hâne yazılmıştı. H. 894 de 177 hâne 80.491 akçe hâsil görülmektedir. (Krş. 18 ve 24 n. defterler).

¹⁸⁴ H. 890 ve 894 de nefş-i bâzâr-ı Koniçe (Tîrnova'ya tâbi) 54 gebrân ve 1 müslim hâne ile mîrlîva hasslarından idi (Tafsîlât için bk. 18 ve 24 n. defterler).

EYALET DE ROUMILI, Ses LIVAS, ses villes, leurs revenus et leurs propriétaires, au début du règne de SOLIMAN le MGNI-FIQUE.¹

“KÂTIP ÇELEBI” HADJI HALIFA dans son ouvrage renommé à Cihannûmâ commence par citer les divers pays du ROUMILI, résultant de la division des territoires de l’ancience BYZANCE “IKLIM-i-ROUM” en deux parties, soit “YUNAM-i-ROUM” c'est-à-dire ROUM d’Hélène et pour l’ANATOLIE et il explique que la contrée se trouvant à l’Occident et au Nord du Bosphore “HALIC-i-KONSTANTINYE” était, pendant la conquête, connue sous le nom de “ROUMILI”-Cette définition était, depuis le commencement, employée en même temps comme nom géographique et d’autre part elle a exprimé, dans la division administrative, une unité d’administration dont la portée et l’étendue augmenta de plus en plus. Pendant la deuxième moitié du XIV ème siècle, dès le commencement de la conquête de la Péninsule Balkanique, on y créa une BEGLERBEGGILIK (Préfecture) et la fonction de Préfet fut confiée à LALA SAHINPAŞA. D’autre part, à cette époque, les pays des régions frontière étaient considérés comme “UDJ” ou marches extrémités et l’on donnait aux autres des commandants ou des notables. Nous voyons d’abord que GAZI EVRENOS BEY fut nommé UC-BEYI c'est-à-dire BEY des pays marc frontière. C'est un évènement curieux qu’au début de la domination ottomane dans les Balkans, on ne disait pas encore l’EYALET pour ROUMILI. AŞIK PAŞA ZADE et NEŞRI désignent toujoururs les petites forteresses et les petites villes, chacune comme un VILAYET. Par exemple... VILAYET de DIMETOKA, VILAYET d’IPSALA, VILAYET de HAYRELILOBOU, VILAYET de ÇORLOU. On pourrait comprendre que cette organisation a été complétée au XV ème siècles peu à peu, et que les zones administratives se précisèrent et se déterminèrent au cours de cette période. Il est évident qu'à la tête de l'Administration et des forces militaires de ROUMELI, dont, depuis sa conquête, la grande importance qu'elles ont prise était indiscutable, on a placé les chefs militaires les plus capables et les plus dignes de confiance. En effet, nous connaissons, à la première moitié du XV ème siècle, les personnalités distingués qui avaient assumé

¹ Ağustos 1954 de Camb-ridge'de XXIII. Müsteşikler kongresinde okunmuştur.

les rôles de premier plan dans les cadres de l'Empire Ottoman et qui furent nommés à l'administration de cette zone, comme TIMURTAŞ PAŞA, SINAN PAŞA, ŞEHABEDDIN PAŞA. Ceux-ci administraient eux-mêmes les contrées conquises en premier lieu dans les Balkans, comme un "Sandjak du Pacha" "PAŞA LIVASI" et, tenaient sous leur autorité les forteresses et les villes les plus importantes du point de vue stratégique, en les confiant aux chefs militaires les plus célèbres et les plus capables au combat, comme des LIVAS (Sandjaks) - Ainsi se sont formées les LIVAS de GELIBOLU, (GALIPOLI), de ÇIRMEN, de VIZA, de SOFIA, de NIKOPOLIS etc. l'une après l'autre, et celles-ci ont été rattachées aux BEGLERBEGILIK de ROMILI. Ces pays-là, la Péninsule Balkanique, quoi qu'il en soit, atteignent par la conquête la plus vaste étendue; on les administra comme une seule BEGLERBEGILIK jusqu'au milieu du XVI ème siècle. Mais les contrées des Balkans ultérieurement annexées à l'Empire Ottoman sont devenues chacune une LIVA dépendant du Vilayet de ROUMILI, selon leur importance stratégique et administrative.....

Depuis le commencement de la conquête, on observe que quelquefois cette fonction de BEGLERBEGILIK de ROUMILI se reunissait directement avec la fonction du poste de Premier Vizir. Ainsi, nous voyons une fois que MAHMOUD PAŞA au 15 ème siècle, pendant son pouvoir d'une quinzaine d'années et deuxièmement IBRAHIM PAŞA au début du règne de SOLIMAN le KANUNI, avaient dirigé le BEGLERBEGILIK de ROUMILI eux-mêmes, en même temps qu'ils exerçaient leurs fonctions de premier vizir. Ces cas extraordinaires peuvent résulter probablement du fait que MEHMED II, le Conquérant et SOLIMAN le MAGNIFIQUE (KANUNI) avaient fixé le centre de gravité de leurs politiques, extérieure et militaire, dans cette région des Balkans - En effet, pendant la première phase avaient été conquises la SERBIE, la BOSNIE, l'ALBANIE et toute la Morée et pendant la deuxième époque on avait pris, en utilisant comme base les premières, BELGRADE, la HONGRIE et tout le Littoral de la DALMATIE.

Il était d'usage, jusqu'à ces derniers temps, de considérer que la documentation la plus condensée et la plus sûre était contenue dans le de AYNI-ALI, un petit livre remontant au début du XVII ème siècle, concernant l'organisation primaire, ses revenues, ses HASS et TIMARS

ses forces militaires en période de guerre etc. du BEGLERBEGILIK de ROUMILI, qui comprenait souvent presque toute la Péninsule Balkanique, comme un EYALET. Cette source historique est certainement bien loin de refléter avec une fidélité la situation au XVI ème siècle et surtout l'organisation à l'époque du KANUNI: Les autres sources historiques, du XVII ème siècle, telles que CIHANNUMA du HACI HALIFA, la partie du ROUMILI, comme de KANUNANME de HEZAR-FEN, HUSEYEN, peuvent nous faire connaître aussi l'organisation de leur temps. D'autre part, CELAL-ZADE (KOCA NIŞANCI) qui pourrait nous renseigner, étant l'un des plus compétens, dans son ouvrage célèbre "TABAKAT AL MAMILIK fi daracat AL MESALIK" a seulement parlé malheureusement des tables de matières de l'organisation de ROUMILI, dans son introduction. En conséquence on comprend facilemend la grande valeur des cahiers relatifs à ce sujet et des enregistrements faits de leur temps.

En réalité, nous possédons aujourd'hui d'assez grandes connaissances grâce aux détails enregistrés relatifs au statut du ROUMILI, comme des autres régions de l'Empire, ces enregistrements ayant été faits pendant la dernière moitié du XV ème siècle et la première moitié du XVI ème. Mais le plus grand inconvénient de ces cahiers d'enregistrement consiste en ce que l'on ne nous a pas transmis des cahiers formant une série complète et établis en même temps dans toutes les régions. De la comparaison des différents cahiers, concernant l'ensemble de la Péninsule Balkanique, vont résulter un peu, è mon avis, des progrès dans les recherches et les efforts faits dans ce domaine.

C'est pourquoi un tout petit cahier, que nous venons de découvrir dans les archives de TOPKAPI SARAYI paraît avoir une importance extraordinaire pour la raison qu'il donne l'aspect général de l'organisation du ROUMILI au début du règne de SOLIMAN le MAGNIFIQUE et plus particulièrement au tems de SADARET (grand vizirat) d'IBRAHIM PAŞA. Ce cahier (Defter) ne fournit aucun détail ni aucun des renseignements circonstanciés que nous trouvons dans les autres cahiers d'enregistrement connus sous les noms de MUFASSAL et d'ICMAL; il nous fait connaître seulement les noms des villes et petites localités du ROUMILI, leurs qualités, c'est-à-dire leur état de LIVA (souspréfecture), ŞEHİR (ville), KAZA (district), KASABA (petite ville) ou KAL'A (forteresse), les lieux de leur rattachement, leurs prop-

riétaires avec leurs fonctions, les revenus des villes; en somme, les points les plus importants. Cependant, ce cahier ne porte aucune date, mais on peut constater facilement qu'il fut écrit sous le règne de SOLIMAN KANUNI et au temps du grand vizir IBRAHIM PAŞA, du deuxième vizir MUSTAPHA PAŞA, et du DEFTERDAR ISKANDER ÇELEBI, qui tous étaient en vie à cette époque. Par ce qu', Ils apparaissent comme les propriétaires de quelques villes ou petites villes. MUSTAPHA PAŞA mourut en 935 H (1529); par conséquent le cahier a été écrit avant sa mort. Nous pouvons ainsi supposer, en tout cas, la date du DEFTER: entre 1526-1529- Ce cahier énumère tout l'EYALET de ROUMILI en 27 LIVAS, sans faire de division en aile droite et en aile gauche (SAG KOL, SOL KOL), ni ROUMILI, ni LIVA de PAŞA. Cependant, un autre cahier d'enregistrement, que l'on appelle MUFASSAL, écrit seulement quelques années après celui-ci et qui contient aussi les mêmes chiffres de contribution et autres détails (Archives de BAŞVEKALET, ISTANBUL No. 167) avait considéré la LIVA de PAŞA en deux parties principales, l'aile droite et l'aile gauche. D'autre part, on sait très bien que KATIP ÇELEBI dans son CIHANNUMA, divise les pays du ROMILI en trois parties principales, en y ajoutant l'aile moyenne, Ortakol de sorte qu'il considérait que l'aile droite contiendrait les LIVAS de VIZE et KIRK-KILISE, en allant d'ISTANBUL à SILISTRE et les rives du Danube: l'aile gauche aurait les régions littorales de la Mer EGEE, SALONIQUE et la MOREE: l'aile moyenne se compose-rait des LIVAS qui étaient dans la direction de la BOSNIE et du BUDIN, la Hongrie.

L'une des originalités les plus importantes de notre document consiste en la différence des sources du XVII ème siècle, de CELAL ZADE et même des autres cahiers d'enregistrement qui ne datent que de quelques années plus tard, au sujet des LIVAS qu'il énumère et des villes et petites villes qu'il leur rattache respectivement. Par exemple, CELAL ZADE cite SKOPOLIE et DELVINE chacune comme des LIVAS; AYNI ALI et aussi KATIP ÇELEBI n'en diffèrent aucunement. Par contre, dans notre cahier, le premier de ceux-ci on considère comme dépendances du LIVA de PAŞA et le deuxième comme étant une ville du LIVA de VALONA. D'autre part, le cahier d'enregistrement que nous savons avoir été écrit en 937 H (1531) ou un peu plus tard (No 167) avait montré FLORINE comme un KAZA (district) alors qu'on la considère dans le nôtre comme une LIVA. Il est naturel que l'EYALET

de BUDIN, qui avait été formé après la conquête de la Hongrie, contiendrait aussi les LIVAS de SEMENDRE, IZVORNIK, qui dans notre document sont indiqués dans le cadre de l'EYALET de ROUMILI. D'ailleurs CELAL ZADE non plus ne les cite dans sa table des matières du ROUMILI. Pourtant, dans ce manuscrit, à la différence des autres cahiers d'enregistrement, nous voyons aussi les LIVAS de GALIPOLI et de MYTILENE (MIDELLI) dans de cadre du ROUMILI. D'autre part, parmi les villes et forteresses qui sont rattachées aux LIVAS, il y a aussi une grande différence entre celles-ci et celles des cahiers ultérieurs (BAŞVEKÂLET ARŞIVI No 167, 370). Et même, il diffère aussi d'un autre cahier particulier à cette époque, décrivant et présentant en détail les HASS des hommes d'Etat, comme IBRAHIM PAŞA, MUSTAPHA PAŞA, AYAS PAŞA, KAZASKER MOULANA MUHIDDIN, etc. (Archives de TOPKAPI SARAYI D. 544) et on observe entre les deux cahiers les diversités d'organisation du ROUMILI, qui nous permettent de croire qu'il y avait en même temps des nuances dans les vues à ce sujet, entre les hommes d'administration et les employés ou secrétaires du recensement (TAHRIR EMİNİ).

Dans notre cahier, les LIVAS du EYALET de ROUMILI sont les suivantes: PAŞA LIVASI (Liva de Pacha), GELIBOLU (Gallipoli), (Nikopoli), VIZE (Viza), CIRMEN (Tchiermen), SOFYA (Sofia), KOSTENDIL (Kustendil), MİDELLÜ (Mytilène), SEMEDRE (Semendria), ISKENDERİYE (Skutari, Skodra), AVLONYA (Valona), ILBASAN (Elbasan), OHRI (Okhrida), EGREBUZ (Agriposé), TIRHALA (Trikala), PREZERIN (Prizren), ALACAHISAR (Krouchevats), VIDIN, FLORINA, MORA (Morée), VULÇTERİN (Voultchtrin), YANINA, KARLI-İli (Acarnaie), ZVORNIK, HERSEK (Herzégovine), Bosna (Bosnie).

Nous examinerons maintenant, un peu et en général, la composition quelques LIVAS et leurs villes, désignées sous le nom de NEFS c'est-à-dire la ville elle-même, la ville proprement dite, leurs propriétaires avec leurs titres et fonctions et enfin leurs revenus. Nous voyons d'abord la LIVA de Pacha, comprend la plus grande étendue et contient 34 villes et petites localités: Ce sont: EDİRNE (Andrinople), DEMİTOKA (Démitoka), ERGENE (Ouzoun - Koeprü), FEREDJIK, IPSALA, ESKIHİSAR ZAĞRA (Stara Zagora), KIZIL AĞAÇ (Kizil Agatch), FILIBE (Philippopolis), TATAR PAZARI, ÜSKÜB (Sko-

polie), KALKANDELEN (Telovo), KIRÇOVA (Krouchevo), KÖPRÜLÜ (Vélès), PIRLEPE (Prilep), MANASTIR (Monastir, Bitolia), YENICE VARDAR (Vardar Yanitsa), VODENA, KARAFERIA (Verria), SERFIÇE (Selfiedje, Sarvice), HORPIŞTE, BEHLİŞTE, KESRYIE (Kastoria), GÖRICE (Goeritsa), GÜMÜLCINE (Komotini), INOZ (Enos), YENİDJE KARASU, DRAMA SEREZ (Sérès), ZIHNE (Zonova), NEVREKOP, TIMUR-HISAR, AVRET-HISAR, SİDEROKAPSI, (Salonique).

Parmi ces villes: EDİRNE, USKUP, MANASTIR, KASTORIA, SEREZ, TIMUR-HISAR, AVRETHISAR, SİDEROKAPRI et SELANIK appartient aux HASS du PADISCHAH entièrement et leurs revenues les plus importants sont:

Salonique: 3.149.659 akçe (aspre)

Edirne : 1.807.892 akçe,

Üsküp: 372.258 akçe,

Monastir: 106.226 akçe

Quelques unes de villes appartient partiellement aux HASS du PADISCHAH et aux HASS des VIZIRS, ou à une fondation pieuse. Dans la LIVA de PAŞA, parmi les possesseurs du HASS et trouvaient MUSTAFA PAŞA, AYAS PAŞA, KASIM PAŞA, KAPUDAN BEY, DUKAKIN-ZADE (MEHMED PAŞA), ALİ ÇELEBI (Ağa des Azeps), KAZASKER de l'Anatolie et quelques ZAIMS dont l'un était HAMZA, le possesseur de YENİDJE VARDAR et mari de l'ancienne épouse du ŞAH ISMAIL SAFAVIDE. La LIVA GELIBOLU, dans notre cahier, contient seulement les villes de GELIBOLI et de MALGARA, appartenant la première aux HASS du SULTAN.

Nous savons qu'il y a aussi des sources historiques, parmi lesquelles un manuscrit turc de la BIBLIOTHEQUE NATIONALE, No 41, F. 40 d'après lequel cette LIVA s'est transformée, dès le milieu du XVI ème siècle, en une LIVA de PASA du EYALET de CEZAİR-i BAHR-i SEFID, c'est-à-dire EYALET des Iles Méditerranéennes, qui s'était nouvellement formé. La LIVA de SILISTRA contenait les villes d'AK-KIRMAN, KILI (Kilia) AHYOLU (Ankhialos), PRAVADI, VARNA, HIRSOVA, KARINOVASI (Karnabat), MESURI, AİDOS RUS-KASRI (Rousoukesse); et les trois premières de celles-ci appartaient aux HASS du PADISCHAH; VARNA, à la fondation de SULTAN SELIM (à mosquée de SELIM Ier, à ISTANBUL), et les autres

aux HASS ou ZEAMET de MIRLIVA (Bey de Sandjak) et des SUBAŞI (chefs militaires). Nous savons également que cette LIVA est devenue un EYALET indépendant à partir du début du XVII ème siècle. La LIVA de NIKOPOLI se composait des villes suivantes: YİRGÖĞİ (Giurgiu), On dit aussi dans le cahier Rus, IVRADJA (Orie-Khovro) NIKOPOLI, proprement dite, LOFÇA (Lovetch), TIRNOVA, SUMNU (Chumla), SISTOV NIKOPOLI, qui procurait les plus forts revenus de cette LIVA, appartenait au MIRLIVA, le HASS de Bey de Sandjak (230.686 aspre), SUMNU et les autres villes aux HASS du PADISCHAH et TIRNOVA était la possession de ISKANDER ÇELEBI, le célèbre DEFTERDAR de cette époque. La LIVA de VİZE comprenait les villes et petites villes de VİZE, HAYREBOLOU, BİRGOZ (Lulebourgaz), DANISCHMEND ESKI (Babaeski), TCHOURLOU, KIRK-LILISE, EREĞLİ, TERKOS, INCÜĞEZ. Dans cette LIVA ne se trouvait pas le HASS du PADISCHAH, mais, plusieurs appartenaient aux fondations (VAKF) de FATIH et de BAYEZID. Cependant KIRK-KİLISE était la possession du BEY de MUSELLEM. C'est CELÂL-ZADE qui, le premier, nous apprend que cette ville, se transformant en une LIVA particulière, des MUSELLEM de KIJILCA, avait été rattachée au EYALET de ROUMILI.

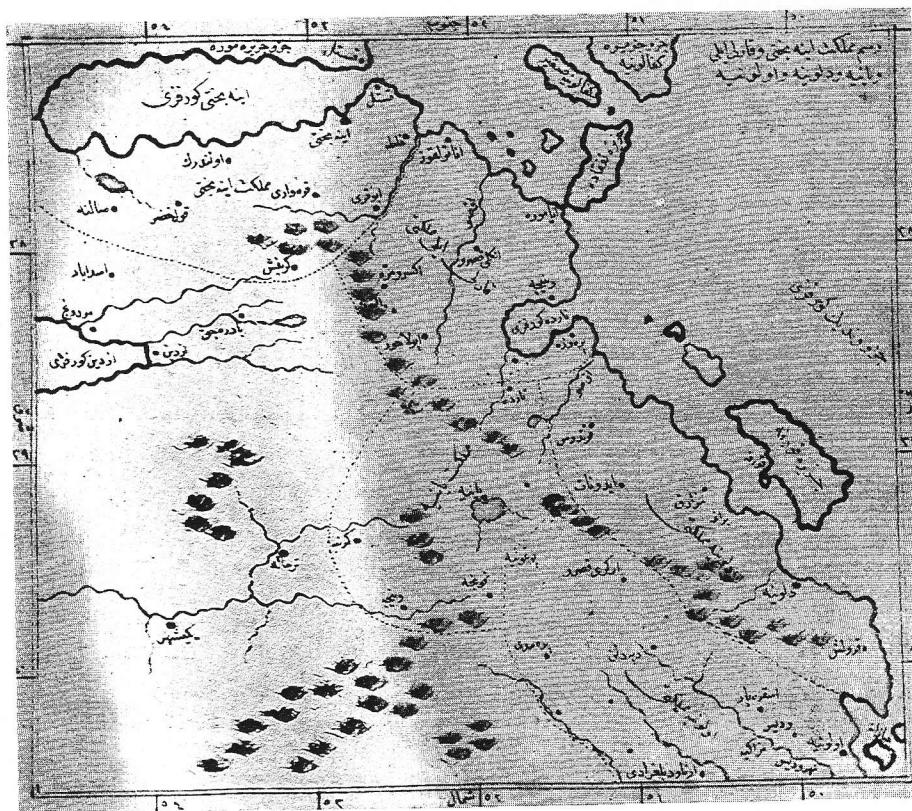
Le LIVA de ÇIRMEN, dont les revenus n'étaient pas importants, se composait des villes de CIRMEN, HASKÖY, YENICE, ZAĞRA (Novo Zagora) INEPAZARI, AKÇA KIZANLIK, CIRPAN (Tchirpan) et RODOSCUK (Rodosto, Tekfur-dağı) - La dernière était le HASS de MIRLIVA et les autres au VAKF de la Mosquée de FaTIH (Istanbul). La LIVA de SOFIA contenait les villes et petites villes minières suivantes: SOFIA, PREZENIK (Berejnik) CETROFCA (Tchitrovetz), SAMAKOV, SEHIRKOY (Pirot), BERKOFÇA (Bre koutza), İHTIMAN SOFIA et les villes minières appartenaient aux HASS du PADISCHAH. SEHIRKÖY était la possession d'ISKANDER ÇELEBİ, BERKOFÇA de HUSSAM Bey le KETHUDA et İKTIMAN de la fondation de ZAVİYE de MAHMOUD Bey, MIHAL/OĞLOU.

La LIVA de KUSTENDIL se composait des villes de KRATOVA (la ville elle-même appartient aussi aux HASS du PADISCHAH) DUBNITZA, MENLIK, ILICA, IVRANYIA (Vrana) ICHTEP, USTRUMEA (Stromitzta), RADOMIR, NOKERITCH MENLIK appartenaient aux HASS de MUSTAPHA PAŞA et les autres à des

MIRLIVA et SOUBACHI. La LIVA de MIDİLLİ (Mitylène) consistait seulement en la ville de MIDİLLİ et la forteresse de MOLOVA (Molivo) - Il est intéressant de noter que celles-ci étaient la possession du MIRLIVA de RODOS (Rhodes) qui n'appartenait pas, à ce moment-là, au EYALET de ROUMILI et aurait appartenu plus tard au EYALET de CEZÂİR, avec la LIVA de MIDİLLİ.

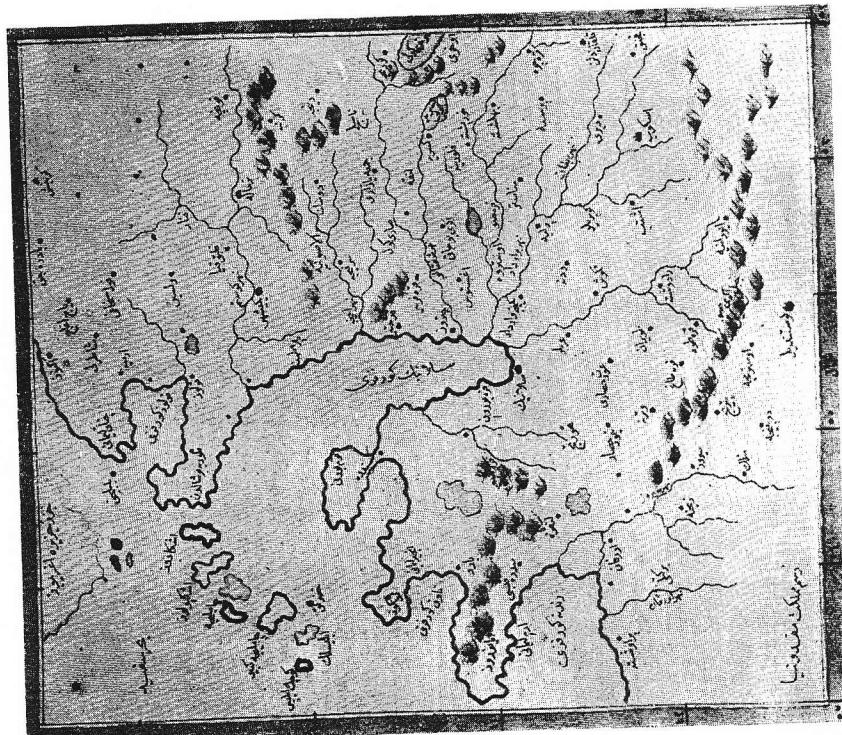
je ne veux pas continuer à énumérer les autres LIVAS et leurs villes en détail, pour m'abstenir de renseignements circonstanciés. Il est possible de les voir de les examiner dans l'original par les photocopies ci-jointes.

Pourtant je voudrais indiquer que plusieurs de ces livas contenaient des régions relativement petites, en tout cas, pour former des buts stratégiques. Par exemple, le LIVA d'ILBASAN, avec cette ville et la forteresse de DRAÇ (Durazzo), le LIVA d'OHRI, la ville d'OHRI avec AKÇE-HISAR le LIVA de PRZERIN TIRGOVİŞTA et FOCA, avec la ville de PRZRIN. le LIVA de KARLI İLI consistait en AJA-MAURA, ANGELİKASTRO et VONITJA. Cependant, le LIVA de FLORINA se composait seulement d'elle-même. Cette LIVA était auparavant du HASS du PADISCHAH, tandis qu'à ce moment-là elle se trouvait en possession d'un SOUBACHI et l'on ne tarda pas, comme indiqué plus haut, à être déchue du statut de LIVA et rattachée à une autre LIVA. Il s'est certainement produit, avec le temps, des changements considérables dans les rattachements et dépendances des villes, petites villes et forteresses aux LIVAS, Quelquefois, leur nombre augmenta, d'autres fois la dépendance changea et il est évident que leurs possesseurs de même que leurs revenus, ont subi des altérations. importantes. Il est toujours possible de suivre ces changements, soit dans les cahiers d'enregistrement ultérieurs, soit dans l'oeuvre d'AYNÎ ALÎ, de CIHANNÜMA et autres sources statistiques et descriptives. En tout cas, si l'on fait des comparaisons entre celles-ci, on obtiendra certainement des résultats intéressants. A ce sujet, nous nous contenterons de présenter les cartes dont nous avons prises des photocopies, dans un manuscrit inédit de Cihannüma se trouvant à la Bibliothèque de TOPKAPI SARAYI (REVAN KÖŞKÜ) pour indiquer les possibilités entre le début du XVI ème siècle et le XVII ème siècle, dans la question des divisions administratives de ROUMILI, et nous désirons aussi terminer notre communication en insistant sur l'importance considérable à plusieurs points de vue, de ce document.

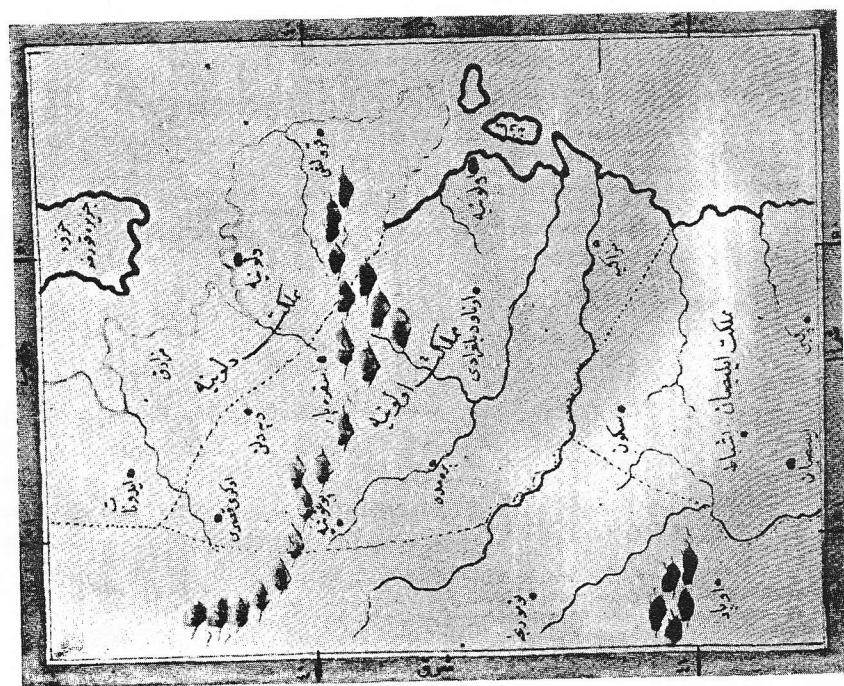

10 — Resmi memleket-i İnebahtı ve Karlı-ili ve Yanya ve Delvine ve Avlonya
(ayni eser, ay尼 yer, var. 290).

T. Gökbilgin

12 — Resm-i memleket-i Makedonya (ayni eser,
ayni yer, var. 277).

11 — Delvine, Avlyonya, Ilbasan sancakları (ayni eser,
ayni yer, var. 292).

T. Gökbilgin

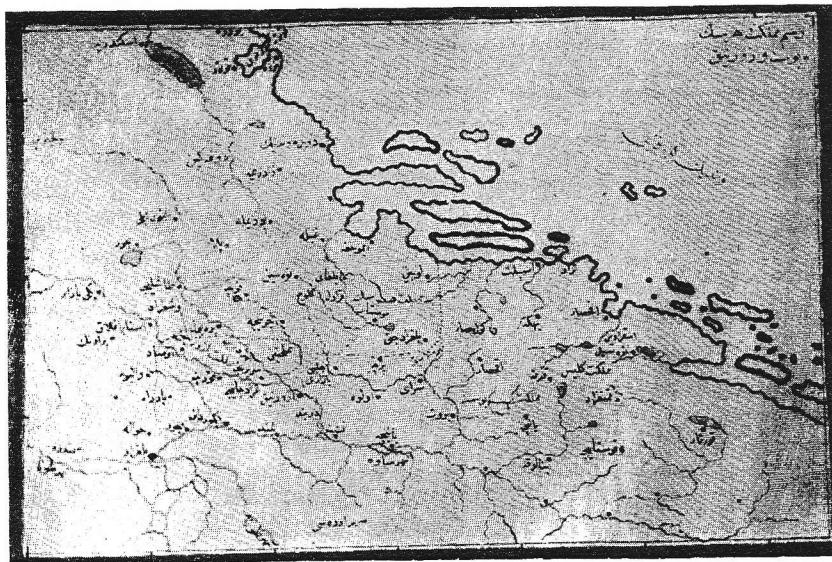
13 — Resm-i memleket-i Avlonya ve İlbasan ve Ohri ve İskenderiye (aynı eser, aynı yer, var. 294).

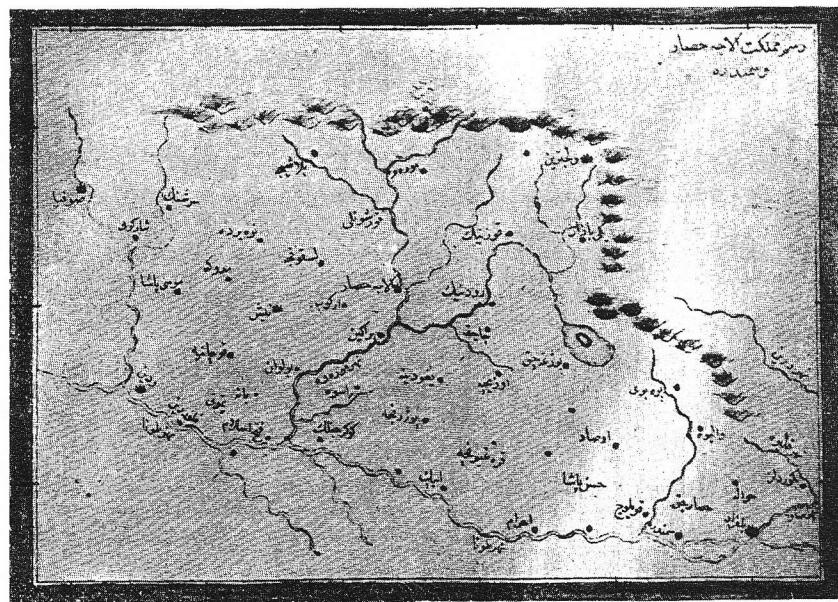
14 — Resm-i memleket-i Vulçtrin ve Dukagin (aynı eser, aynı yer, var. 297).

Belleoten C. XX

T. Gökbilgin

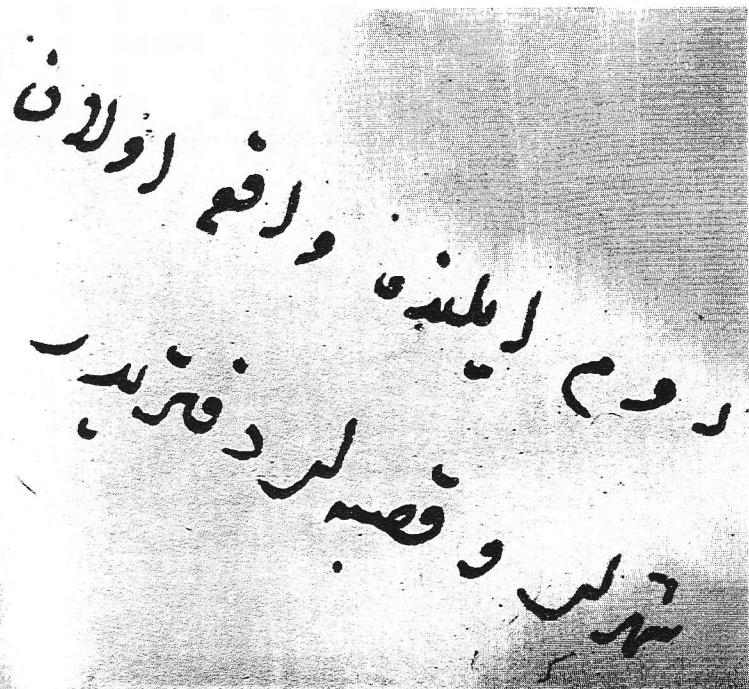

15 — Resm-i mem'eket-i Hersek ve Bosna ve Izvornik (ayni eser, ayni yer, var. 298).

16 — Resm-i memleket-i Alaca-Hisar ve Semendre (ayni eser, ayni yer, var. 302).

T. Gökbilgin

— Rumeli Eyaleti taksimatını liva, şehir ve kasaba olarak gösteren defter
(Topkapı Arşivi, No. 9578) I.

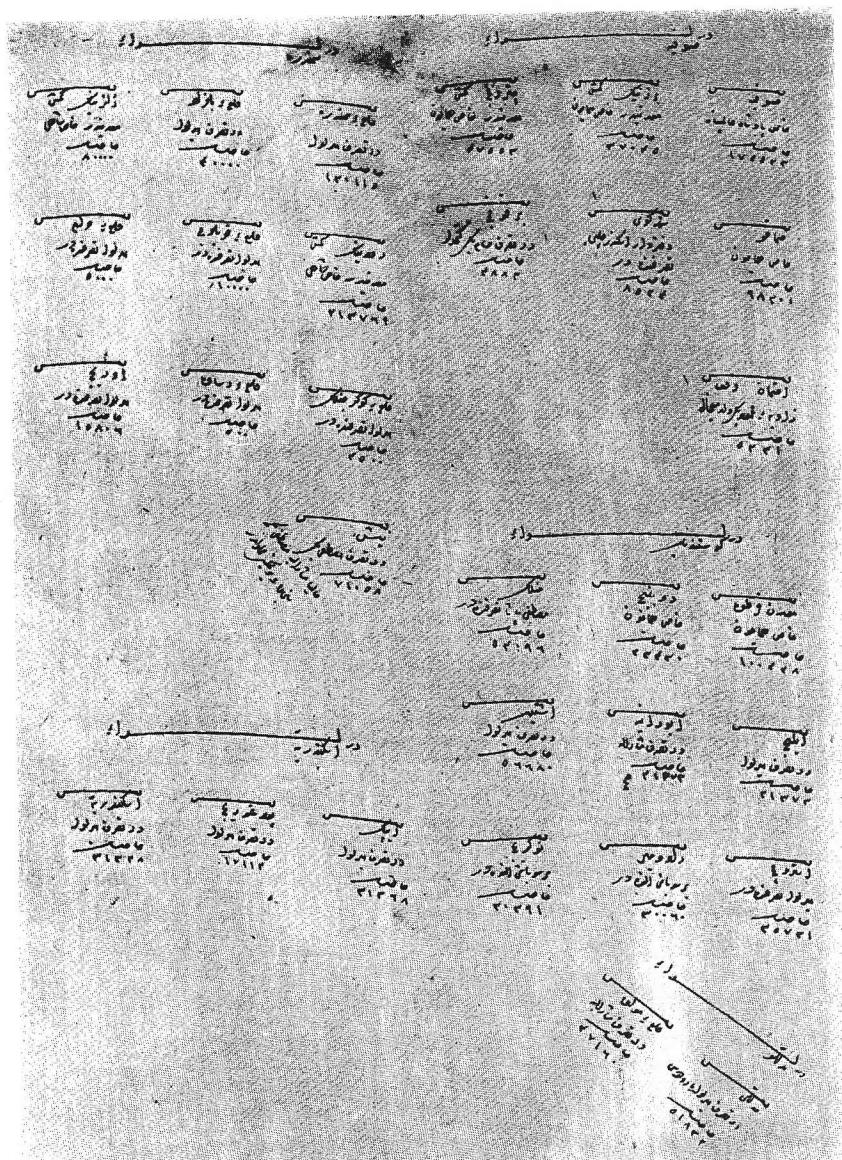
T. Gökbilgin

2 — Rumeli Evâleti defteri II.

3 — Rumeli Eyâleti defteri III.

Belleten C. XX

T. Gökbilgin

4 — Rumeli Eyâleti defteri IV.

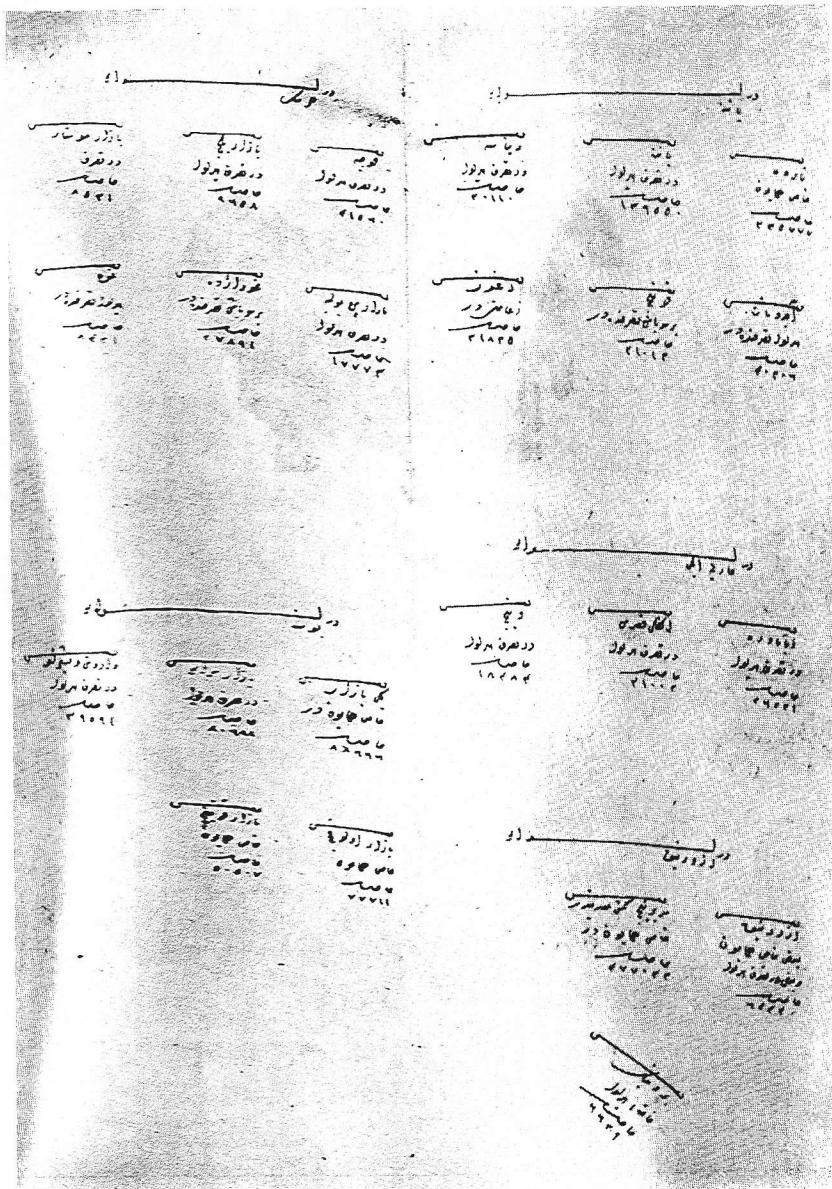
T. Gökbilgin

5 — Rumeli Eyaleti defteri V.

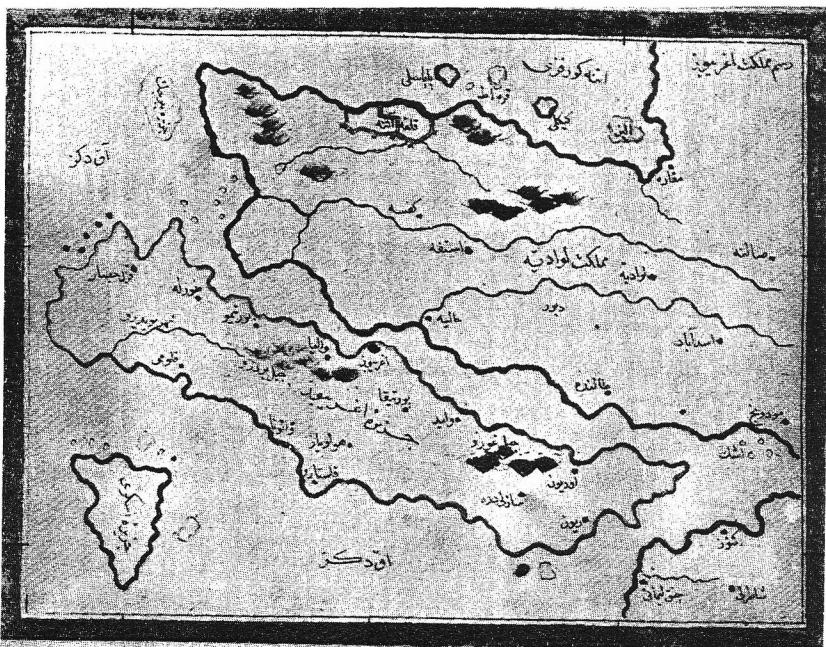
T. Gökbilgin

6 — Rumcli Eyâleti defteri VI.

7 — Rumeli Eyâleti defteri VII.

T. Gökbilgin

3 — Resm-i memleketi-i Ağrıboz (Cihannümâ, Topkapı Sarayı Ktb., Revan Köskü, No. 1629, var. 283).

9 — Resm-i memleketi-i Mora (Kâtip Çelebi, Cihannümâ, ayn. ycrde, var. 286)